

VISSZAEMLEKEZÉSEK

VASHEGYI ENDRE

HAZÁTÓL HAZÁIG

Kalandozó magyar honvédek 1944—1945-ben

*Visszaemlékezés a várpalotai karpaszományos kiképző zászlóaljjal
1944 őszétől 1945. június 3-ig átéltekre*

Az én ifjúságom idején hétköznapi ember nem vezetett naplót. Űvegközi elzárt-ságban serdülő leányoknak volt szokásuk jobb híján naplójukkal közölni kisebb-nagyobb titkaikat.

Rendkívüli, háborús időket éltünk, katona voltam, többnyire századparancs-nok. A hadseregben háborúban, békében egyaránt kötelező volt az alosztálynapló vezetése. Legtöbb helyen ez az írnok dolga volt. Nem volt helye benne véleménynek, állásfoglalásnak. Ezért fordítottam minden nap kis időt azoknak az élményeimnek a rögzítésére, melyek összefonódtak a katonatársak sorsával.

Az elmúlt negyven év alatt nem szívesen lapozgattam feljegyzéseimet, de a ko-rábbi legyőzöttség érzése fokozatosan oldódott. Ma azt vallom, hogy a vesztesek oldalán sem szenvedett mindenki vereséget. Az események átélése után jó ideig ezt nem is érzékeltük igazán, vagy sommás előítéletek miatt inkább hallgattunk róla.

Történetünket az akkori idők át- vagy túlélői bizonyára velünk együtt rendhagyó-nak ítélik. Talán helyesebb lett volna, ha csak az események közlésére szorítkozom, magánvéleményemet pedig elhallgatom. Némi szubjektivitás azonban talán nem árt a napló őszinteségének, bízom benne, hogy ettől még hitelessége és tárgyilagos-sága nem szenved majd csorbát.

1985 december

I.

Egy eltévedt Mustang és egy Messerschmidt Me—109-es csetepatéjából néhány be-csapódás a mi házunknak is jutott 1944 augusztusában kis hugom nagy rémületé-re. A Duna menti kisvárosban addig senki sem vette észre, hogy hadszíntér vagyunk.

Újdonsült hadnagyként pár napja gondtalanul élveztem a szabadságomat a szülői házban. Augusztus 25-én éjjel az ágyból keltett fel gyermekkortól jó pajtásom és ba-rátom, ezredtársam:

— Búcsúzni jöttem. Most kaptam az értesítést, hogy azonnal be kell vonulnom. (Véletlenül ő is akkoriban volt szabadságon.) Szívvel-lélekkel katona volt, örülni látszott. Kicsit szégyelltem is magam, amikor megöleltük egymást: hát rám nincs is szükség?!

Nem kellett sokáig restellkednem. Másnap éjjel erélyes zörgetés az ablakomon. A helyőrség küldönce nekem is meghozta a Hughes-parancsot: azonnal vonuljak be.

Másnap reggel már Szekszárdon voltam. (...)

A laktanyában nagy volt a nyüzsgés. Már megint mi jövünk, a szerencsétlen 12. hadosztály, amely 42 augusztusától oly sokat vérzett, legjobb embereinek a felét

már az első ütközetben elveszítette Korotojajknál. Az udvaron felsorakozó bevonulók között egyre-másra ismertem fel a régi bajtársakat, akikkel együtt szolgáltam, amikor 1941-ben itt újonc voltam. Ők bizony egy cseppet sem örültek. Elegük volt a háborúból; megtették a magukét a Dontól mostanáig. Jogosan vélték hát: jöjjenek most már a többiek!

A háború hatodik évébe léptünk. Az országban uralkodó viszonylagos konszolidált állapotok mögött valójában vihar előtti csend lappangott. (...) Kevesen voltak elszántak, akik kilépve a tömegeből, szembe mertek szállni az árral. A német irányítás alatt működő, egyre harapósabb rendőri gépezet csirájában elfojtott minden „defetista” kezdeményezést.

Nagyon rossz volt a közhangulat, az összeomlás küszöbén éreztük magunkat. A Szövetségesek a partraszállás után szilárdan megvetették a lábukat a kontinensen, lassan de biztosan közeledtek a Rajna felé. Nem sikerült a Hitler elleni merénylet. A Vörös Hadsereg az ország keleti felét bekerítette. Csapataink tévesztéseiről, a „sikeres elszakadó hadműveletekről” szólt minden nap a hivatalos hadijelentés. A vidék zsidóságát liquidálták. A gazdasági élet megbénult. Áruhiány, jegyrendszer, fekete piac, infláció, rekvirálás keserítette az életet. A bombázások egyre nagyobb csapást jelentettek elsősorban a főváros üzemeire és lakosságára, de az ország közlekedésére is. Az egész ország várta, hogy valamiképpen kiláboljunk a mindenki által elveszettnek tartott háborúból.

A román kiugrást követő napokban voltunk. Az újabb hadtörténeti állásfoglalások is egyre inkább hangsúlyozzák, hogy ez volt az utolsó történelmi pillanat, amelyet a vezetés megragadhatott volna a háború gyors befejezése érdekében, ha meglett volna benne a helyzetfelismerés tehetsége és a gyors cselekvés bátorsága. (...)

Igazi vezetésről azonban többé nem lehetett szó. Felelőtlen kapkodás kezdődött. Utolsó tartalékainkat áldoztuk fel a dilettáns hitleri „stratégia” oltárán. Póthadosztályok felállítását rendelték el. (...) A meglévő hadrendet felforgatva átszervezéseket és átcsoportosításokat hajtottak végre azzal a teljesen illuzórikus stratégiai céllal, hogy a gyengének feltételezett (de kellően fel nem derített...) román ellenállást leküzdve gyorsan elérjük az Al-duna és a Déli Kárpátok vonalát, ahol majd sikeresen meg fogják állítani a 2. Ukrán Front előretörését.

Ezért kellett nekünk annyira sebtében bevonulnunk. Szekszárdra. A riasztás nem csak a mi ezredünket érintette, hanem valamennyi alakulatot az egész országban, riadalmat okozva nemcsak a katonák között, hanem a polgári lakosságban is. Tőlünk két századnyi „erősítés” jutott el Makó—Battonya térségébe. (...) A szeptember 13-án megindult támadás mindössze néhány kilométeres tért nyert. (...) Néhány napig tartott a „dicsőség”... A háború során a szovjet csapatok lendületét feltartani többé nem lehetett, legfeljebb helyenként lassítani. (...)

*

Szeptember közepén újabb két menetszázad indult Szekszárdról a frontra, de nem jutottak messzire. A bajai Duna-hídat ért bombatámadáskor a szerelvényt is megszórták. A hasznavehetetlenné vált hídtól sebesültekkel, sokkolt emberekkel tért vissza a megtépázott szállítmány Szekszárdra. A még használható embereket más csapattestekhez irányították, miután újabb behívottakkal már nem lehetett az egységeket feltölteni. A laktanyában csak a pótkeret maradt, én feleslegessé váltam. Várpalotára vezényeltek a Gyalogsági Központi Lőiskolához.

Ami a tüzereknek Hajmáskér, az volt a gyalogságnak Várpalota: „Mekka...” Jól ismertem, hisz az itteni éles harcászati gyakorlatok kiképzésünk jelentős állomásai voltak. Az ott uralkodó „légiós” bakaszellem, a kietlen, barátságtalan, lakatlan, élettelen, köves, kopár hegyvidék sivársága ellenszenvet váltott ki mindenkiből, aki ott valaha is megfordult.

A Bakony délkeleti lejtőjén létesített számos katonai táborn (Várpalota, Hajmáskér, Jutas ill. Újdörögd) szeptember közepétől arra használták fel, hogy itt ún. Kiképző és Felállító Központokat létesítsenek. („Kikfek”-ek.) Ide irányították a pótkeretek az ország minden részéből a behívott tartalékosokat, ahol alosztályokba szervezték őket. Ezeket az alakulatokat 10—14 napi kiképzéssel kellett volna hadra foghatóvá varázsolni. Egy-két hét alatt még a legjobban kiképzett emberekből álló

egység sem válik csapattá. „Legyünk csak túl a Dunán, tudjuk majd már, hogy merre kell menni!” — egyre többet, egyre nyíltabban lehetett hallani az emberektől.

A Lőiskola Major Ottó ezredes parancsnoksága alatt működött. Volt egy törzszászlóalja, amelynek az volt a feladata, hogy a különböző tiszti tanfolyamok, iskolák számára bemutassa a gyalogsági fegyverek használatát, illetve az egyes tanfolyamok által tervezett, néha több fegyvernemre is kiterjedő gyakorlatot éles lőszerrel, harcserű körülmények közt végrehajtsa. Ez nehezebb feladat volt, mint az ártatlan, vaktölténnyel való gyakorlatozás. A jó végrehajtás itt vezetőktől, vezetettektől egyaránt fokozott figyelmet, fegyelmet, pontosságot kívánt. Így is előfordultak, sajnos, halálos balesetek.

Odaérkezéseinkor Mátékovics Endre őrnagy volt a törzszászlóalj parancsnoka. Tanárom volt az akadémián, az aknavető lövéstana legkiválóbb hazai ismerőjének, specialistájának tartották. Noha közelebbről ismert, mint az átlagos növendéket, ez számomra semmi olyan előnnyel nem járt, hogy akár ő, akár a nálam rangban idősebb törzsbeli tisztársai oldottabban álltak volna szóba velem, mint ha vadidegen fiatal tiszt lettem volna. Ennek több oka lehetett:

— a várpalotai szellem;

— Mátékovics sértődöttsége, hogy akadémiái tanári beosztásából számos társával együtt leváltotta az új parancsnok, az erősen jobboldali beállítottságú Sáska Elemér ezredes, és helyükre frontot járt, de nem tanárnak való csapatembereket állított;

— a bizalmatlansággal és az óvatossággal párosult félelem nem engedte meg a bizalmas eszmecserét még régebbi jóismerősök közt sem.

A horthysta tiszteket sommásan elmarasztaló bírálatokban nem kapott elég hangsúlyt a tisztikaron belüli étegeződés, amely a testület ideológiai, politikai egységét lehetetlenné tette. Az egyenruha viselése, az „arany kardbojt becsülete” a civilekkel szemben biztosított különbözőségein, halvány előnyön kívül nem jelentett nagyobb eszmei egységet. 2–3 évnél senki sem maradt hosszabb ideig egy intézménynél, vagy csapattestnél. Akit mégis ott felejtettek, az már félt, hogy mellőzött emberré vált. A fegyvernemi különbségek voltak talán a legélesebbek, ezt még akkor is számon tartották egymásról az emberek, ha a vezérkarhoz, vagy éppen a tábornoki karba sikerült bekerülniök. A régi k.u.k. időkben nevelkedett öregek aszerint is különböztek egymástól, hogy közös, vagy honvéd alakulatban szolgáltak, 19-ben a vörösök, vagy a fehérek oldalára álltak-e, stb. Más volt a „státus” a dzsentri, vagy plebejus származás szerint is, bár ez a különbség 44-ben már kezdett elmosódni. Az ifjabb korosztályokban a ludovikások, a „bezupált” továbbszolgáló próbaszolgálatosok, (tsz-psz-ek), a tartalékosok mind külön kategóriának számítottak.

Nehezményeztem, hogy noha a Lőiskola törzsében teljesítettem szolgálatot, mint „vezényeltet” a törzs külön tiszti étkezdéjéből átirányítottak az átvonuló tisztek étkezdéjébe, ami azt jelentette, hogy nem vettek be a „brancs”-ba. Az már kevéssé zavart, hogy az új helyen lényegében legénységi ellátást kaptunk ugyanazért a térítési díjért.

A beosztásom változatlan maradt: a lőtértisztnek voltam a helyettese. A Kikfek. századainak gyorsított kiképzése éles lövészetrel fejeződött be, amelyeknek én voltam a gyakorlatvezetője. Örülöm kellett volna a fiatal tiszt számára kitüntető beosztásnak, ha nem 1944 októberében lettünk volna... Minden nap volt lövészet. Gyakorlatvezetői harcálláspontomról gyakran megszemlélte az egységek felkészültségét László Dezső altábornagy, aki mindig váratlanul szállt le Storch gépével az alig fél hektárnyi viszonylag sík térségen. Inkább csalódott rezignációt, mint lelkesedést lehetett arcáról leolvasni, valami cinkos egyetértést abban, hogy nem sokra megyünk már ezzel az egésszel — kár a lőszerért. (...)

Október közepétől a „Kikfek.” már nem tudott új alakulatokat felállítani. A Lőiskola törzszászlóalja volt talán az utolsó alakulat, amely Mátékovics őrnagy parancsnoksága alatt tőlünk ment a frontra. Néhány hét múlva arról értesültünk, hogy az alakulat parancsnokával együtt harc nélkül átvonult a szovjet csapatokhoz. Nem csak meglepetést okozott a hír, de kit így, kit úgy gondolkodóba is ejtett. (Mátékovics Endre mint a Magyar Néphadsereg altábornagya fejezte be pályafutását, néhány éve húnyt el.)

A „Kikfek.” tehát megszűnt, Karpaszományos Kiképző Központ néven helyette

új intézmény alakult, ahova a kiegészítő parancsnokságok az ország minden részéből újonc karpaszományosokat irányítottak.

A tisztjelölteknek karpaszománnyal való megkülönböztetését tudtommal csak a magyar honvédség vette át a Monarchia hadseregétől. A zubbony ujján a fegyvernem színének megfelelő sujtás az úriemberség szupremáciájának volt a kifejezője. A középiskolák tanárai a rossz tanulókat azzal is próbálták ösztökélni, hogy ha nem szerzik meg az érettségit, csak közlegények lehetnek a honvédségnél. A karpaszományos a közlegénnyel szemben rangidősnek számított, nem karpaszományos társai részéről az „úr” megszólítás illette meg. Piszkos, szolgálati munkára: folyosó, WC., mosdó felmosására, stb. nem lehetett beosztani. A szobában is csak a körletét (ágya környékét) kellett takarítani, de azért „tanácsos” volt időnként a seprőt, rongyot a közös használatú részek tisztogatására is „önként” igénybe venni. A karpaszomány egyúttal a párbajképességet is jelentette, szolgálaton kívül a tiszt társaságban való megjelenésre jogosított. Kimenő öltözete a tisztek társasági öltözetéhez hasonlóan kamgarn zubbony, fekete nadrág és könnyű „cúgos” cipő volt, de ezen sarkantyút, vagy táncpántot nem viselhetett. Ezeket a kiváltságokat számukra a Szolgálati Szabályzat biztosította. 3 hónappal a bevonulás után megkapta az első csillagot, majd további 3—4 hónap múlva a karpaszományos, a tartalékos tiszt tanfolyam elvégzése után, tizedessé lépett elő, majd egy évre a bevonulástól hadapród őrmestéri (1942-től szakaszvezetői) rendfokozatot kapott. A gyors előrehaladást a legénységi állományú tisztesek, tiszthelyettesek irigységgel vegyes ellenszennvel nézték. Hagyomány volt, hogy a karpaszományost az újonckiképzés alatt megkülönböztetett testi-lelki gyötrelmeknek vessék alá, nehogy megszolgáltatlanul kapják azokat a csillagokat, amelyekért a kiképzőknek évekig kellett szenvedniök.

Általános volt a nézet, hogy a karpaszományos rossz katona. Ebben volt is igazság: a tanult ember számára sértő és gyötrelmes volt, hogy műveletlen emberek parancsai szerint kell reggeltől estig élnie, engedelmeskednie. Az újonckiképzés alatt egy-egy alosztálynál 3—4 karpaszományos volt, akiknek a beilleszkedése nem okozott gondot. De amikor már egy-két csillaggal a hajtókájukon a tartalékos tiszt tanfolyamokra vonták össze őket, a már némi katonai tapasztalattal rendelkező társaság azon törte a fejét, hogyan lehetne a kellemetlen parancsokat a legkönnyebben teljesíteni, kijátszani. Az öntudatos, sokszor magas polgári képzettséggel rendelkező emberekből hiányzott az igazi „vas”- (vak?)-fegyelemhez szükséges szolgálai alázat. A gondolkodó, mérlegelő, óvatos, kritikus, okosabbnál okosabb emberekből, akik számára a katonaság nem hivatás, hanem kényszer, fegyelmezett, engedelmeskedni tudó, katonás formáció nem áll össze soha. Ilyen beosztottakból álló egység vezetőjének lenni nehéz és hálátlan feladat minden parancsnok számára, olyan „kitüntető” megbízatás, amelyre nem vágyott senki.

2000 karpaszományost vártak Várpalotára, megérkezett belőlük 800. Ilyen hatalmas karpaszományos egység létrehozásának gondolata csak a végelkeseredésnek, kapkodásnak lehetett a szüleménye. Hogy mi volt a célja, velünk nem közölték, csak sejteni lehetett: megpróbálták gyorsan kiképezni raj- és szakaszparancsnokokat, de valószínűbb, hogy így akarták a fiatal értelmiséget, a leendő tartalékos tiszt állományt „jobb időkre” átmenteni. A keleti-délkeleti országrészt kivéve mindenholan érkeztek emberek jobb-rosszabb felszereléssel. Akadt köztük zsidó, (legbiztosabb menedéket az egyenruha nyújtott), volt aki SS-uniformisban érkezett, volt aki behívó nélkül jelentkezett szolgálatra — nem utasítottunk vissza senkit. A birtokomban levő alosztály-névjegyzék tanúsága szerint a szolgálat kezdete a legtöbb embernél október 20, tehát a náci-nyilas puccs utáni időre esik. Én azt a feladatom kaptam, hogy a bevonulókat megfelelő arányban osszam be lövész, aknavető, páncéltörő és páncéltromboló egységekbe. Elsőnek páncéltrombolókat választottam. Ha nem volt önként jelentkező, akkor a jó testi felépítésű, sportos, talpraesettnek látszó embereket osztottam be ebbe a századba. Nem sokkal korábban jelent meg az a rendelet, hogy minden kilőtt harcocoeriért 15 hold föld illeti majd meg a harcost a háború után. Nem vettem észre, hogy a kilátásba helyezett jutalom bárkiben is felkeltette volna a gyors meggazdagodás vágyát, amelynek az lett volna a feltétele, hogy a katona 15—20 m-re hidegvérrel bevárja a T—34-est, hogy az egyedül hatásos, reaktív hajtóműves páncéloköllel ki tudja löni.

Október végén már csak szállingóztak az emberek, nem volt már egy tiszt elfoglaltságát kitöltő feladat az elosztásuk, így ismét új beosztást kaptam: nagy meglepetésemre nekem kellett átvennem a magam válogatta „nehéz fiúkkal” megtűzdelte páncélromboló karpaszományos század parancsnokságát. Szelídebb társaságot szántam volna magamnak, de a parancs ellen nem volt apelláta.

Az emberek sem örültek az ifjú és ügybuzgó hivatásos tisztnek, jobb dolguk volt az idősebb tartalékos tisztek parancsnoksága alatt, akik számára a szolgálat éppen olyan kényszer volt, mint nekik. Néhány szóban tisztáztam a századdal: ahogyan ők nem örülnek nekem, én sem nekik, de majd megszokjuk egymást. Ez részükről igénnyel több erőfeszítést, mint tőlem. Két dolgot kell tudomásul venniök: háború van, sok jót nem várhatunk. Ahhoz, hogy az előre nem látható megpróbáltatásokat el tudják viselni, elsősorban fizikailag kell megerősödniök. Nem lesz könnyű, de ez a döntő. Az újoncéletet csak úgy lehet kibírni, ha a nehéz foglalkozásokat sportnak, edzésnek és nem értelmetlen kitolásnak fogják tekinteni. A gyalogos ellenállóképesség nélkül elveszett ember, ezt pedig csak kemény gyakorlatozással lehet megszerzeni. (...)

Elkezdődött a kiképzés. Nem szívesen csinálták az emberek a katonásdit. Csalódottak voltak, hiszen már elkönnyvelték, hogy megússzák a háborút katonáskodás nélkül. Sokan közülük már beérkezett emberek voltak a polgári életben: bírák, mezőgazdászok, pedagógusok, egyetemi oktatók stb., — másoknak főiskolai, vagy egyetemi tanulmányaikat kellett megszakítaniok. A legidősebb újonc 34, a legfiatalabb 18 éves volt, a többség 21—22 éves, néhányan voltak csak nálam fiatalabbak. A családtól való elszakadás, a viszontlátás bizonytalansága valamennyiünk életét keservessé tette, különösen azokat, akik feleségüket, gyermekeiket hagyták magukra.

A katonák kezdtek hozzáedződni az egyre növekvő terepfutásadagokhoz. Belátták, nincs jobb választásuk, mint beletörödni abba, hogy mások gondolkodnak helyettük, nincs más dolguk, mint a parancsok végrehajtása. Az egyre nehezebb feladatok teljesítését kedvezményekkel jutalmaztam. Egy-egy pihentető gyakorlat, játék, kimenő a katonává formálódás sokkal hatásosabb eszköze, mint a hagyományos örökös alakítás, amellyel korábban olyan sokat gyötörték az újoncokat. Pihenők alkalmával mindig akadtak jó humorú emberek, akik viccekkel, vidám történetekkel el tudták oszlatni a cseppet sem biztató közhangulat komor felhőit. A katonákkal való állandó együttlétem során oldott hangulat kezdett kialakulni, ennek ápolására és fejlesztésére — persze a „három lépés” szabályának keretein belül — tudatosan törekedtem is. Lassan, fokozatosan kezdett a század közösséggé kovácsolódni.

Egységünk az akkoriban önálló Inota községhez tartozó Hajagos-pusztai barakk-táborban volt elhelyezve. Vérszomjas poloskák, a padozat alatt randalírozó egerek, patkányok zavarták az emberek éjjeli pihenését. Rajtunk kívül egy szakasznyi törzslégénység és egy zsidó munkaszolgálatos század volt még a táborban. Ez utóbbinak a feladata volt a lőtérberendezéssel járó trógermunka: céltáblák ki- és behordása, felállítása, fedezékekből való kezelése az éleslővészetek alatt. Lőtértiszti beosztásom alkalmával észrevettem, hogy egy altiszt jókora husánggal „ösztokéli” az embereket gyorsabb, pontosabb munkára. Nagyon legorombítottam:

— Ha maga kanász vagy marhahajcsár akar lenni, menjen az állatok közé! Ezek itt emberek!

Egy muszos orvos látta el a tábor gyengélkedőinek a vizsgálatát. Egészségügyi szempontból teljhatalommal rendelkezett, így nem volt mit tennem ama rossz szokásával szemben, hogy egy-egy gyengélkedőnek kiírt karpaszományos biztosította magának a mindennapi sakkpartnert és szórakozást. Különben lelkiismeretesen és jól látta el a feladatát.

November elején egy szép napon négy ember megszökött a századból. A zászlóaljparancsnok századossal (Bartal Béla) együtt iskola-kihallgatásra rendelték, ahol Major Ottó ezredes tiszthez nem illő, tiszteket nem illethető durva hangon lehordott bennünket. Nem sok kihallgatáson hallottam magas rangú tisztet ennyire magából kikelten ordítozni. (Magamban csodálkoztam, hogy csak ennek a négy embernek jutott eddig észébe megszökni; igazán felesleges volt egy ezredesnek ezért ennyire felháborodnia.) Az lett a fenytésem, hogy azonnal ki kellett költöznöm a táborba, amelynek területét engedély nélkül nem hagyhattam el, ha csak elő nem kerítem a

szökevényeket. (?) Magyarán: örökös laktanyafogságra lettem ítélve, amely nem szerepelt a tisztekre kiszabható fenyítések listáján. De ugyan hova mentem volna panaszra? Nem volt mit tennem, Csórról, ahol eddig egy magánházban laktam, beköltöztem az egyik barakk szobaparancsnoki fülkéjébe. (...)

A szökevények persze nem kerültek elő, így az én büntetésem — együtt maradni az emberekkel — érvényben maradt mindvégig, amíg a század létezett. Ahogy az események igazolták, „örökös” fenyítésem a beosztottaknak is, nekem is egyaránt hasznomra szolgált.

A szökések után az iskolaparancsnok Praznovszky századost rendelte hozzánk azzal a feladattal, hogy rendet és „szellemet” teremtsen a fegyelmezetlen társaságban. A százados a „jól bevált” kincstári receptek és módszerek szerint el is kezdte a nevelést. Rajtam kezdte: bármit rendeltem el, azonnal kifogásolta, semmi sem volt jó. A század kiképzési foka nulla, majd ő megmutatja. Állandóan kifogásolta a felszerelési hiányosságokat:

— Hogy lehet, hogy az embereknek nincs váldugójuk?

— Nadrágjuk és bakancsuk sincs. Hiszen rongyosak! — vágtam vissza nem valami illedelmesen, talán még a kötelező „alázatosan jeletem”-ről is megfeledkezve. Ha elfogott a „harcéri” indulat, nem voltam választékos senkivel szemben, megvolt ez a javíthatatlan rossz szokásom.

A százados fölényeskedéséből az emberek levonták a megfelelő következtetéseket és — már csak betyárbecsületből is — a jelenlétükben is nyíltan és igazságtalanul megdorgált parancsnokuk mellé álltak, még szorosabban, mint eddig. Nem tulajdonítom ezt dicsőségnek, csupán bizonyásznak, hogy a kincstári módszer emberség nélkül semmire sem vezet.

Novembertől az országnak ebben a huzatos zugában egyre többet szenvedtünk a rossz időjárástól. A fűthetetlen barakkokban sokszor elfújta a gyertyákat a szél. A hónap végén betelepült a század Várpalotára egy újonnan épült, félig kész bányászházba. Itt is hideg volt, az ajtók, ablakok egy része hiányzott. De legalább az élszobáktól nyugton lehetünk. Természetesen nekem is ott kellett laknom, noha Várpalotán volt egy modern tiszti szálló, ahol bárki fillérékért kaphatott lakást, akit balsorsos hosszabb-rövidebb időre ide vezérelt.

November végén német ezredek kezdtek tájékozódni a karpaszományosok kiképzéséről.

December 3-án reggelre berendeltek az iskolaparancsnokságra, ahol közölték velem, hogy együtt-tartást rendeltek el, áttelepülés következik. Ez azt jelentette, hogy a körletet senki sem hagyhatja el semmiféle címen. Praznovszky százados közölte velem, hogy az indulás már 4-én lehetséges, a századból pedig alakítsak mintegy 12 részleget a tiszti családok hurcolkodásához segítségül.

— És a katonák mikor fognak csomagolni? — kérdezem.

— Majd erre is kapsz parancsot. Lényeg, hogy a rakodó részlegek meglegyenek. És tudod — suttogta mosolygó rókaképpel — fontos, hogy Radnay ezredes úrnak (a várpalotai Karpaszományos Kiképző Központ parancsnoka) ne a legügyetlenebb emberek jussanak, mert akkor alaposan elvágthatod magad Németországban!

— Igenis! (...)

Az emberek vártak a körletben, érezték, hogy rendkívüli esemény következik. Sorakozó a ház előtt! Közöltem a katonákkal az együtt-tartásra vonatkozó parancsot, és hogy a század kitelepül Németországba. Nincs jobb választásunk, mint a parancsot végrehajtani. Statárium van (az alosztály-névjegyzék „Egyéb” rovatában a „Rögtönbíráskodás kiterjesztését ismerem” c. szöveget mindenkinek aláírással kellett tudomásul vennie), a katonaszökevényeket felkoncolják. Igéretet tettem, hogy a továbbiakban a róluk való gondoskodást még fokozottabban hivatásomból eredő feladatnak fogom tekinteni, mint eddig. (...)

Senki sem szökött meg.

Másnap reggel elfásultan, kókadtan cammogtam be kerékpáromra a parancsnokságra. A falu olyan volt, mint a megbolygatott méhkas: az utca tele csapatokkal, német autókkal, menekülő lovasokcsival, harcokcsikkal, — mindenféle nyüzsgő népség összevisszasága. Velem szemben jött, ugyancsak kerékpáron egy bőrkabátos tiszt és már messziről vigyorgott. „Ez meg ugyan mit mosolyog ilyenkor?” — tűnőd-

tem magamban, s csak ahogy közelebb érünk egymáshoz, akkor tértem magamhoz: „Apám!” Egymás nyakába borultunk és nehezen találtunk szavakat. Augusztus végén találkoztunk utoljára, még otthon. Valahogyan sikerült nyomomra bukkannia. Beültünk az étkezdébe egy feketére. Nehezen indul ilyenkor a beszélgetés. Ő előző nap érkezett egy munkás zászlóaljjal Inotára. Lepsényt el kellett hagyniok, mert vésszesen közeledett a front. Pár szót váltottunk, majd azzal váltunk el, hogy megpróbálunk együtt vacsorázni.

A várpalotai rakodásra, mint katonaeletem egyik legsötétebb napjára emlékezem. Délelőtt még csak néhány vagonot kaptunk. A rakodótiszt az én Praznovszky századosom volt, teljhatalommal rendelkezett az állomáson. Egy zsidó munkásszázadot is kirendeltek ugyan segédkezni, de a legfontosabb feladat: a tiszti családok holmijainak a berakása, a karpaszományosokra várt. A rámpa tele volt bútorral, csomagokkal, mindenféle lim-lommal. Minden kupacot egy-egy családtag, cselédlány, tisztiszolga, vagy egy karpaszományos őrzött. Egyik halmazban még káposztáskövek is voltak. Nem állhattam meg szó nélkül: ilyesmi azért talán Németországban, vagy bárhol a világban is akad... A hisztérika asszony férje megjegyzésemért visszacsúszott az utazás alatt: igen gyakran került rám a sor az éjjeli ügyeletes tiszti beosztásban.

Délután a katonák is hozzáláthattak holmijaink kiszállításához, melyhez két lovaskocsi (hivatalos nevén „országos jármű”) állt a század rendelkezésére. A hölgyek is kezdtek kiszállingózni az állomásra. Nagy vita volt a helyért és a sorrendért: hányan rakodjanak egy vagonba, stb.

Radnay ezredes is megszemlélte az előkészületeket a rámpán.

— Csak a legszükségesebbeket hozni, mert kevés a hely! — adta ki az ukázt az öt követő sleppnek. — Persze, amikor egy tiszti család annyi helyet foglal el, amennyi 25 közkatonának jut, akkor kevés a hely — morfondíroztam magamban.

— Ki volt az az ökör, aki szalmazsákokat meg kályhákat hozatott ide? — kérdezte nemes egyszerűséggel a parancsnok.

— Parancs! — jelentkezem.

— Nahát majd figyelj meg: olyan mosolyogva foglak kinn 30 napra bezárni, mint amilyen duzzogva Te majd tudomásul fogod venni. Minek ez a sok vacak?

— Azért, hogy a legénységnek a bizonytalan hosszú úton ne a vagonok hideg padlóján kelljen feküdni. — Radnay sajnált ennyi kényelmet.

Végre hát megkezdődhetett a berakodás az asszonyok vezetésével. Rendes körülmények között három zászlóalj is berakodhatott volna ennyi idő alatt. Természetesen a katonák csak akkor foghattak hozzá a maguk homijainak a betárolásához, amikor a tiszti családok ingóságai már a helyükön voltak. Praznovszky százados a váróteremben melegedett, engem, legfőbb fullajtárját űzött, hajszolt, hogy a rámpán minden rendben menjen. Megkockáztattam a kérést: engedjen el egy órára, a sors különös kegye folytán válthatnék pár szót az apámmal.

— Hát nem látod, kérek, hogy mennyi dolgom van?! Ilyen időkből háttérbe szorul minden a szolgálat és a munka mellett.

— Köszönöm, százados úr!

Soha nem fogom neki megbocsátani. Apám várt egy darabig, aztán megüzent, hogy visszamegy Inotára. Nem így képzelte a fia jövőjét. Jobb is, hogy nem búcsúztunk. Abban már korábban megállapodtunk: nem hősködöm, önként nem jelentkezem sehova. Némileg vigasztalódtam, hogy még délelőtt sikerült eljuttatnom neki egy üveg kisüstit. Erre kért reggel. Akkoriban nehezen lehetett ilyesmihez hozzájutni.

Este lett, mire a katonák is vagonba rakhatták kis motyójukat, ládikáikat. (...)

1944. december 5-én ködös, nyirkos téli reggelen elindult velünk a vonat a bizonytalanságba. Olyan volt ez az indulás, mint valami haláltusáját vívó állat utolsó vergődése. Milliméterről-milliméterre, lépésben vánszorogtunk előre. A vonat személyzetét nehezen lehetett rávenni az indulásra. Nem voltak biztosak, hogy haza tudnak-e jönni. A szovjet csapatok állítólag Polgárdi—Lepsény körzetéig törtek már előre.

Élelmes embereink közül minden megállásnál leszálltak néhányan tájékozódni, nincse valahol valamilyen hasznosítható anyag, amellyel részint kényelmüket, részint felszereltségüket gyarapíthatnák. Veszprém-Külsónél pl. a Duna Repülőgép-

gyár vagyonaiból „kimentett”, a vasúti kocsi szélességének megfelelő pallókból emeletes ágyakat eszközölték, mindjárt kényelmesebben, tágasabban voltunk. Celladömölknél egy őrzött német szerelvény pullmann-kocsijaiból akkumulátorokat és égőket szereltek ki az élelmes ezermesterek. De a villanyvilágításhoz kábel is kell még! Lesz az is mindjárt! Csakhamar egy dobnyi német távbeszélő vezetékekkel tért vissza az egyik ember, „kapta a kamerádoktól.” Nem ellenőriztem, higgyük el neki. Amit csak lehetett, „vételeztek” a katonák a talpbórtól a szappanig mindent. Az ilyen cikkeket a későbbiek során igen fontos valutának bizonyultak. — Nem lett volna szabad szemet hunynom az efféle „beszerző” tevékenység felett? — lehet. Ma, amikor ismert, hogy 15 ezer vagon honvédségi és összesen kb. 60 000 vagonnyi anyagot raboltak ki a németek az országból, végképp nincs lelkiismeretfurdalásom, hogy nem akadályoztam meg a harácsolást. A magunkból loptunk vissza a magunk javára a veszett fejsze nyelénél is kevesebbet.

A parancsnokság viszont már nem jó szemmel nézte az emberek csellenségét. A páncéltörő ágyús század parancsnoka, a zászlóaljparancsnok helyettese, a nyílt nyílássága miatt közútálatnak örvendő Vasvári főhadnagy az egyik állomáson sorakoztatta a legénységet és kihirdette: aki a vonatról engedély nélkül leszáll, szó nélkül agyonlövök. Az emberek hitetlenkedve és dörmögve vették a közlést tudomásul. Vasvári főhadnagy a tiszteket és szakaszparancsnokokat külön összehívta. Naplóm-ban feljegyeztem eligazító szavait: „Radnay ezredes úr parancsára gestápot alakítottam. Értik az urak, ugyebár?! Én vagyok ennek a felelős főnöke. A vonatról senki sem szállhat le, mert az embereim lelövök. Ha valaki ...-ni akar, állítsanak az urak mellé fegyveres őrt, különben az urakat is felelősségre fogom vonni. Megértették, ugyebár? Végeztem!”

A kiadott parancsnak megfelelően egész éjjel össze-vissza lövöldöztek. Állítólag Vasvári főhadnagyot is le akarták löni, a sötétségben nem lehetett tisztázni a lövések eredetét. Egy éjszakai eredménytelen és dicstelen működés után a házi „gestápo” tevékenykedése véget is ért.

December 7-én Ágfalvánál verőfényes napsütésben értük el a határt. A Himnuszt énekelve, bánatosan búcsúztunk a hazától. A szerelvényen kb. 500 katona hagyta el az országot. Alig hogy átértünk a határon, légiriadó miatt leállt a vonat. Zavartalanul húztak a fejünk felett a Liberátorok, hazafelé, dolguk végeztével.

Fogalmunk sem volt, hogy merrefelé tartunk. Útvonalunk Bécs, Brno, Moravska Ostrava, Wroclaw, majd innen északkelet felé folytatódott a Łodz irányában levő Lask városkáig. Itt egy kisebb állomáson félreállítottak bennünket.

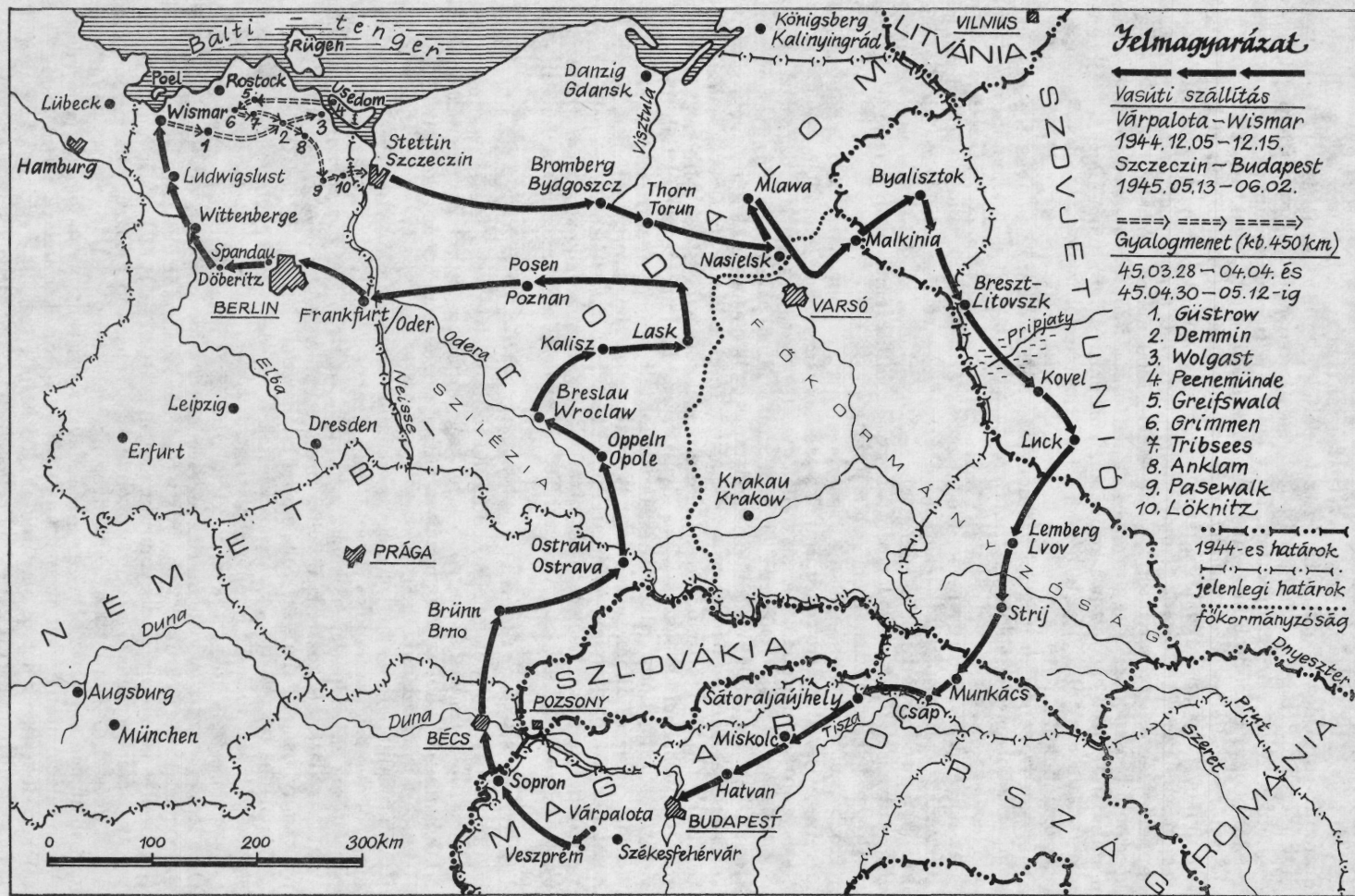
II.

(...) Feltűnő volt a sziléziai helységek lakosságának irányunkban megnyilvánuló vendégszeretete. Szívesen kínáltak bennünket egy csésze kávéval, teával, ha volt idő valamelyik állomás közelében. (...) A híres szénvidéken mindig magasabb kalóriájú, kitűnő feketeszénre cseréltük korábbi fűtőanyagkészletünket, nem fáztunk.

A Lask-i kényszerpihenőt a vadászszenvedéllyel megáldott katonák néhány óz elejtésére használták fel. A vadászatot hallgatólagosan tudomásul vettem, nem firtattam, hogy milyen hús került az ételünkbe. A központi — különösen a német normák szerinti — ellátás igencsak diétás koszt volt a magyar gyomor számára. A későbbiekben végleges állomáshelyünk környékén is igyekeztünk vadászterületeket felkutatni. J. M. karpaszományos, ma kitűnő zoológusunk és egyik egyetemünk tanára, akkoriban orvostanhallgató volt a „fővadászunk”. (...)

Lask-ban havas táj és csipős keleti szél fogadott bennünket. A kényszerpihenő a személykocsikban lakó tisztek és hozzátartozóik részére azzal a kellemetlenséggel is járt, hogy miután elment a mozdony, a fűtetlen vagonokban nagyon hideg volt. Egyszerre megnőtt a mi jól fűtött vagonjaink ázsioja, a fiatal tisztek szívesen vették volna, ha befogadjuk őket. Hely híján nem nagyon invitáltunk vendéget. Engem sem sajnált senki, amikor a marhavagonba kellett költözöm.

A parancsnokságnak nem tetszett, hogy mindössze kb. 100 km-re vagyunk csak a

fronttól. Radnay ezredes szaladgált is fűhöz-fához, telefonált, hogy valamivel rendesebb helyre irányítsanak bennünket. Ezúttal nem is hiába, mert a továbbiakban Frankfurt am Oder—Berlin—Döberitzet jelölték meg úticélként, amivel meg lehetünk elégedve. Hogy a németek frontszolgálatra bevethető egységnek gondoltak-e bennünket, vagy arra számítottak, hogy lengyel területen számukra a legkevesebb gondot okozva hamarabb megszabadulhatnak majd tőlünk, nem tudom.

Miután Berlinen keresztülhaladtunk, Spandauban légiriadó miatt leállítottak bennünket. Még „páholyból” is szörnyű élmény volt a közeli szőnyegbombázást végignézni. Az elsötétítésnek semmi értelme sem volt, a rengeteg „Sztálin-gyertya” nappali világosságot teremtett. Talán 1000—1500 méterre lehetett tőlünk a legközelebbi becsapódás, de így is remegett alattunk a föld, félelmetes volt. Nehéz volt a számban remegő cigarettát a kezemben másként reszkető gyufalánggal összehozni, alig tudtam rágyújtani. El is húzódtam az emberektől, nehogy meglássák, hogy a parancsnokuk fél...

Másnap Döberitzben megtudtuk, hogy az 1936-os olimpiai faluban fog beszállásolni az iskolaparancsnokság. Itt is a mi századunkra várt a kirakodtatás megtisztelő feladata. (...)

Az emberek közben egy német élelmiszerraktárra akadtak, ahol sikerült mintegy 40 kg magyar téliszalámit — ezúttal szabályosan — vételezniük. Az ajándékból búcsúzóul a gh-főnökünket is megkínáltam néhány rúddal, aki ezt egy karton Memphis cigarettával viszonzta. Csodálkozott, hogy a szemfüles emberek ilyen felséges, otthon már régen felhajthatatlan csemegéhez jutottak.

Közben utolért bennünket a Karpaszományos Központ másik zászlóalját szállító szerelvény is. Az emberek megörültek a találkozásnak. A tilalom ellenére nagy csendeselés, zsbvásár kezdődött, amit, mint ügyeletes tiszt, alig tudtam megszüntetni.

A központ tisztjei Döberitzben maradtak. Mint parancsnokság, gyakorlatilag megszűntek. Én legalábbis többé nem láttam közülük senkit, a kiképzésünkre vonatkozóan soha egyetlen parancsot sem kaptunk tőlük többé — ha csak a fasiszta módon, karlendítéssel történő tiszteletadás elrendelését nem ők továbbították. Az egyik szerelvényt három karpaszományos lövész századdal Lüneburgba irányították, a mi vonatunk pedig Ludwigslustnál északnak fordult és december 15-én reggel megérkeztünk végleges állomáshelyünkre, Wismarba. (A Magyarország Hadtörténete II. kötetének 404. oldalán levő Weimar, mint a tartalékos tiszti iskola letelepedési helye, valószínűleg elírás.) Meglepetéssel olvastuk az állomás névtábláján a város neve előtt a „Seestadt” felírást. A Keleti Tenger mellett vagyunk tehát a Lübecki-öböl partján. (...)

A 222. sz. német gránátos kiegészítő zászlóalj (Grenadier Ersatz Bataillon 222.) laktanyájában kaptunk minden eddiginél jobb elhelyezést. Tisztaság és rend uralkodott, 10—11 ágynál nagyobb legénységi szobák nem voltak, ellentétben a mi laktanyáinkkal, ahol egy-egy hodályszerű helyiségbe emeletes ágyakon gyakran 60—70 embert is összezsúfoltak.

A zászlóaljunk egy aknavető, egy páncéltörő ágyús és a mi páncélromboló századunkból állott. Parancsnoka Gétay Géza százados volt. Többnyire helyettesének, a páncéltörők századparancsnokának adta át a vezetést. Vasvári főhadnaggyal már az utazás alatt találkoztunk, ő volt a maga csinálta gestapó-főnök. Egyetlen magát nyíltan nyilasnak valló tiszt volt, akivel találkoztam. (...)

A családos tiszték kinn a városban lettek beszállásosíva magánházaknál, nekem a szádadirodában volt egy legénységi ágyam.

Wismarba volt még kitelepítve kb. 300 magyar levante, 13—16 éves gyerekek. Ők a légierők egyik légvédelmi tüzegegységének a laktanyájában kaptak menedéket. Szépen felöltöztették őket a légierők egyenruhájába, mint kiegészítő szolgálatosokat. (Luftwaffeausshelfer.) Fiatal gyomruknak nem ízlett a német élelmezés, mindig éhesek voltak. Némi fegyvelmező gyakorlatokon kívül egyéb kiképzést nem kaptak, gépágyút, ágyút messziről sem láttak. Felügyeletünk mellett kijöhettek velünk, különben a városban nem csavaroghattak egyedül. Magyar vezetőik, parancsnokaik nem voltak. A kapituláció után ezeket az apátlan-anyátlan gyerekeket szélnek eresztették. Cél és tájékozódóképesség nélkül csavarogtak, jó részük elkallódott. Akiknek szerencsájük volt, valamilyen magyar egységnél kerestek és kaptak menedéket, így nálunk is.

A laktanyában berendezkedtünk, majd folytattuk tovább a katonáskodást. A kiképzés magyar elvek szerint folyt a magunkkal hozott magyar fegyverekkel: puska mindenkinek jutott, továbbá századonként 2–3 géppisztoly: nehézfegyvereink nem voltak. Az én századom is csak nevében volt páncélromboló, páncélöklöt a katonák soha sem láttak, még bemutatón sem. „Romboló-gyerek” mivoltukra azonban mindvégig büszkék voltak.

Rajtunk kívül csak a német pótzászlóalj parancsnokság tartózkodott a laktanyában, kevés, pihenőbe helyezett legénységgel, öreg, sebesült és „bena” tartalékosokkal. Volt egy szakasznyi idős, német egyenruhába öltöztetett vendég egység is, menetdaluk jellegzetes, szomorú szláv dallama ma is a fülemben cseng. Fegyverük nem volt, körlettakarítási munkára osztották be őket.

Minden századhoz kirendeltek egy német tisztet, vagy magasabb rangú tiszt-helyettest és szakaszonként egy tisztet. Ezek az emberek nem szóltak bele dolgainkba, udvariasak voltak, nem voltak nagyképűek és barátságatlanok, mint amire a frontokon való viselkedésük és magyarországi tapasztalataink alapján számítottunk. A beosztott tiszt-helyettesek között volt egy arany közelharcjelvényes (50, személyes test-test elleni küzdelem után maga a Führer osztott ki néhány ilyen kitüntetést) tartalékos főtörzsőrmeister is. Ha csak 30 valódi közelharcban vett is részt, azt is borzalom még elgondolni is. Magába roskadt, letört ember volt. Nem lehetett szóra bírni, élményeiről senkinek sem beszélt. Mint akinek elege van az egészségből, arckifejezése erről árulkodott. A német tanácsadók közt volt egy fiatal hivatásos hadnagy is, aki a többiekkel ellentétben a végsőkig, illetve a frontra való indulásunkig tele szájjal hirdette magyar elvbarátaival együtt a náci szövegeket: „győzelem vagy halál!” (Sieg oder Tod!) (...)

Wismarban nem valami nagy lelkesedéssel csináltuk a kiképzést, nem törekedtünk arra, hogy jártasságunkat majdan bevetésünkkel kamatoztassák. A nyomott hangulat, a sötét gondolatok eloszlatására viszont legjobb orvosság a rendszeres mozgás, a szigorú napirend szerint való élet. A németektől semmi újat sem tanultunk, fegyvereiket meg sem mutatták, nem hiányoltuk. A magyar vezetés egyetlen újítást alkalmazott: mint már említettem, januárban elrendelték a német módra, karlendítéssel való tiszteletadást. (...)

A városban volt a helység-harc gyakorlására szolgáló gyakorlóter, egykor 3–4 emeletes házakból, álló de akkor már földig lebombázott városrész, mintegy 2–3 km²-nyi romhalma, a „Trümmerfeld”, ahol csak a 8–10 méter magas főfalak meredeztek az égnek. Éles lőgyakorlat egyszer volt Poel szigetén, ami ma a wismariak kedvenc üdülőhelye. A tenger felé lőttünk, csak szárazföldi biztosítás volt, a szárnyakon egy-egy távcsöves ór figyelte a tengert, nem kerül-e be valami vízi jármű a tűzsávkunkba, ha igen, „tüzet szüntess”-t rendeltek el, míg keresztülhaladt.

Élelmzésünk a hátsóházi német gyalogság normáinak megfelelő volt. Magunk főztünk a vételezett nyersanyagból, melyben a főszerep a burgonyáé volt, változatosságot legfeljebb a sárgaborsó, szárított zöldségfélék keveréke, hagymaszár jelentett. A heti 300 g húsfejadagból, melybe a kolbászfélések (krinolin stb.) is beleszámítottak, a magyar gyomor étvágyát bizony nehéz volt kielégíteni. (...) Cigaretta napi 10 db. Sondermischung, garantáltan nikotinmentes, vacak füstölőnivaló, vagy 3 db szivar, aminek a külső levele talán dohány volt. Csapi vizet inni tilos volt, szomjúságunkat cukor nélküli, szederlevélből (?) készült, világos színű teával, vagy pótkávéból készült, ugyancsak halványbarna, keserű itallal tudtuk csillapítani. A laktanyában két kantin is működött, egy tiszt és egy legénységi. Inkább az utóbbit látogattam jobb választékáért, alkoholmentes világos, vagy barna sört quantum satis lehetett vásárolni. A tiszt kantinba inkább csak az ócska pianió kedvéért mentem, zenei igényeim kielégítésére az is több volt a semminél, ha kicsit gyakorolhattam.

Abban az időben Németországban minden áruféleséget csak jegyre lehetett kapni — ha egyáltalán volt készlet. Bőrruhoz még jeggyel sem lehetett hozzájutni. (...)

Feketepiac, ahol a hatósági ár sokszorosáért lehetett volna valamit is kapni, nem létezett. A márkának nem volt vásárlóereje, a zsoldot nehéz volt elkölteni. Nekem szinte minden fizetésem megmaradt, összesen kb. 2500 birodalmi márka, amíg az úton hazafelé ládámmal együtt el nem elemték a nyitott vagonból. (...)

Szórakozásra a mozi kínált szinte kizárólagos lehetőséget. Többnyire vígjátékokat, revüket, „limonádét” adtak mákony gyanánt a népnek, de meg kell hagyni, hogy kitűnő művészekkel, mint Heinz Rühmann, Ilse Werner, Röck Marika, Zarah Leander, Theo Lingen, Hans Albers és másokkal. Volt világi és egyházi énekarunk, hangszeres szolistaink, kisegyüttesünk, népi táncosaink. De nem hiányoztak a kitűnő versmondók és alkalmi mókamesterek sem, akik produkcióikkal elviselhetőbbé, otthonosabbá tették a kinti sanyarú létet.

Sportolásra is adódott néha lehetőség. Akinek a délelőtti gyaloglás, terepfutás után maradt még ereje és kedve, focihozott; sokan éltek is ezzel a lehetőséggel. Néhányszor tiszték, tiszthelyettesek részére kedélyes lövészversenyeket rendeztek a németek. Nem vallottunk szégyent, valaki közülünk mindig az élen végzett. (...)

Teltek, múltak a hetek különös esemény nélkül. Kíváncsian hallgattuk az idegen nyelvű rádióhíreket. A Birodalom határai egyre zsugorodtak. Fogalmunk sem volt a kibontakozásról. Maguk a németek is csalódottak és tanácstalanok voltak. Néhány náci és nyilas propagandistán kívül már senki sem beszélt a végső győzelemről. Hazulról is, a nyugati országrészből, egyre kevesebb posta érkezett, azok sem bíztattak semmi jóval. (...)

Márciusban megszemlélte a gyakorlatunkat egy német generális. Nagyon meg volt elégedve, amikor látta, hogy az eredményes rejtőzés érdekében néhány ember az arcát még sárral is bekente.

1945. március 27-én azt a német parancsot kaptuk, hogy minden épkézláb, egyenruhát viselő embernek irány a Keleti Front. Wismarból jó két heti gyaloglással már oda lehetett érni. . .

Március 28-án fel is kerekedtünk. Századunk két hatalmas mecklenburgi lóval vontatott kocsi kapott, amely a század konyháját és irodáját szállította, meg azokat a gyengélkedőket, akik menni sem tudtak. A személyi felszerelést mindenki a hátán vitte. A német oktató személyzet is velünk jött Grossala hadnagyot kivéve, aki felkötött karral jelent meg a sorakozó alkalmával, és „csakhamar ott leszek én is” szavakkal búcsúzott. Biztos voltam benne, hogy — amint az már lenni szokott — a hátszágban nagyhangú alakok a fronton ugyan nem fognak tündökölni. Nem is láttuk többet.

Maga a menet sok érdekességet nem tartalmazott. Güstrow-ban egy kíváncsiszkodó gyerek megkérdezi tőlünk: „Hová mentek?” — „Gerade nach Budapest!” — jópofáskodott az egyik német tizedes. „Óh, hogy a próféta szólna bölődel!” — sóhajtottam magamban. A lakosság nem valami kitörő örömmel fogadott bennünket, néhány kivételtől eltekintve kényszeredetten adtak csak szállást, ételmezt. Sokan lealacsonyító dolognak tarthatták az áruló, gyáva, megbízhatatlan „szövetségesek” befogadását. (...)

Április 4-én értük el Wolgastot. Kb. 165 km-t meneteltünk, elég kényelmes tempó, még ha a három napos Neu Pansdorf-i tétlenséget is beleszámítjuk. Engem előre küldtek Peenemünde-be szállást csinálni. Peenemünde mint település nem létezett, lebombázták. A szomszédos Karlshagenben találtam egy hatalmas, viszonylag ép és üres, hodályszerű vasúti raktárhelyiséget, ahol kényelmesen elfért az egész század. Akkor mi nem tudtuk még, hogy Usedom szigete (nemcsak Peenemünde) volt a német rakétagyártásnak (von Braunnak) a fellegvára. A hadiüzem méretei grandiózusak voltak, kb. 15—20 km hosszán és egy km szélességben húzódtott végig a sziget északnyugati részén, egyes üzemrészek a föld alá voltak telepítve. A szigetnek erre a részére bevezető szárazföldi út a wolgasti hidon ment keresztül, amelyet szigorúan őriztek. Az ilyen hatalmas létesítményhez munkáskezet csak foglyokból, deportáltakból lehetett biztosítani. Hiába volt a szigorú titoktartás, a szövetségesek hírszerzése számára sem az üzem, sem a „V”-kilövőhelyek nem maradhattak titokban. Amint a terület a korszerű bombázók hatósugarába jutott, (...) nem is késlekedtek a lerombolásával. 43 augusztusában emberek ezrei, főként a szögesdrótokkal körülvett táborokban lakó idegen kényszerszemélyek: hollandok, franciák, olaszok, szovjet hadifoglyok, délszlávok lették itt halálukat, az üzem pedig, a kilövőhellyekkel együtt, gyakorlatilag megsemmisült. Amikor mi odaértünk, már csak a peenemündei repülőtér működött, ahol az akkor újdonságnak számító sugárhajtású vadászgépek startoltak rövid útjukra, ha az időjárás engedte. A hajtómű iszonyatos sustor-

gással, robajjal lépett működésbe. A gép imponáló sebességgel röppent fel meredeken a magasba, de kb. 5 perc után elfogyott az üzemanyaga, és a starttól számított 15—20 perc múlva vitorlázva landolt.

Velünk egyidőben ugyancsak a szigetre érkezett az 1. lovas tüzérsztály nem kar-paszományos újoncokkal. Devecserből 1944. december 31-én indultak gyalogmenetben St. Pöltenbe, majd onnan tovább vasúton Rostockba települtek. (Parancsnokuk kezdetben Wilhelms Uldin, majd Szerdahelyi Győző százados.) Ugyancsak a szigetre vezényelték a 9. magyar hegyi-határvadász zászlóaljbat. Ezzel a tőlünk legtávolabb elhelyezett egységgel alig volt kapcsolatunk. Wehrmacht-egyenruhát viseltek, a bal karon nemzetiszínű pajzs jelezte, hogy magyarok. Ugyancsak a szigeten volt még a 7. híradó század, melynek egy hozzám hasonló korú fiatal hadnagy volt a parancsnoka. Összesen tehát mintegy 1500 magyar érkezett a szigetre. Még legalább kétszer ennyien tartózkodtak itt a fentebb már említett idegen nációbeli foglyok, munkások. (...)

Valamennyi magyar alakulat a sziget német parancsnokságának lett alárendelve. Azt a feladatot kaptuk, hogy a katonailag fontos terület parti részén, a töltéseken, védőállásokat építsünk. Az ilyen munkák közvetlen felügyelete a Todt-Szervezet (OT) hatáskörébe tartozott.

A szigeten csak a Peene folyó kacskaringós partjain épültek a védőállások, a tenger felé eső részén nem. Csak a gyalogsági védelemben szokásos futóárkokkal összekötött támaszpontot építettünk, ahol legfeljebb egy géppuska foglalhatott volna tüzelőállást, nehezebb fegyver, löveg már nem. A tenger szintjénél alig magasabb állásokból csak a keskeny túlparti szakaszt lehetett áttekinteni, távolabbi részekre kilövés nem volt. Bármilyen fontos stratégiai szerepe lett volna a szigetnek, a védelemnek ilyen módon való felépítése nagyfokú dilettantizmusra vall. Olyan katonai analfabetizmust feltételezni a Vörös Hadseregről, hogy egy folyón keresztül majd frontális támadást fog indítani, korlátoltság. (...) Április elején már világhozam kirajzolódott, hogy a szovjet támadás főiránya Poznan—Berlin, ezzel párhuzamosan viszonylag csak kisebb erők mozogtak kelet—nyugati irányban, ezek szinte akadálytalanul tért nyertek. De bizonyosra volt vehető, hogy az oderai átkelés kierőszkolása után a hídfőnől igyekezni fognak a legrövidebb úton kijutni a Keleti-tengerhez Stralsundnál, Rostocknál, vagy Wismarnál, hogy hátába kerüljenek az Odera bal partján felvonult német erőknek — ahogyan történt is később lényegében. A szovjet támadás gyorsaságának minden bizonnyal csak az utánpótlás megszervezése szabott ekkor már egyedül határt. Németország stratégiaiilag teljesen verve volt, sem embere, sem élelme, sem üzemanyaga nem volt már a hadviseléshez. Hogy Use-dom tartása annyira fontos lett volna, hogy még egy Odera bal parti támadással szemben is szükség lett volna a védőállások kiépítésére, nem valószínű. Inkább ürügynek volt jó, hogy néhány ezer megbízhatatlan idegent alibi-hadviselésükhöz kössenek, a hátországtól elzárjanak, kikapcsoljanak.

Eleinte azt hittük, hogy magunk számára ássuk a parti védőállásokat. Nem így volt; erre először abból következettünk, hogy a németek alosztályonként osztották szét az egyes partszakaszokat. Gondosan ügyeltek arra, hogy két azonos nemzetbeli egység közé egy idegen kb. századnyi egységet iktassanak: ezzel megbontották a zászlóaljok egységét és megnehezítették egyúttal az adott esetben ellenálló, vagy lázadó alakulatok nagyobb egységekre tömörülését. Az igénybevétel embertelen volt, napi 12 óra kubikosmunka. Április 8-i naplómban ez szerepel: „Állítólag fel leszünk fegyverezve. Kíváncsi vagyok! — Ásunk, ásunk, bunkert építünk. Az élelmezés gyalázatos, nem kapunk cigarettát”. Április 15-től kezdve reggel 6-tól este 8-ig az állásokban kellett dolgozni. Az oda- és visszamenet az állásokig még 1 1/2 óra. Nagy meglepetést vártak a Führer április 20-i születésnapjára. Lett is: a szovjet csapatok elérték Fürstenwaldét, Berlin kapujában voltak. — Lefegyvereztek bennünket, néhány puskát hagytak csak a tisztek, tiszthelyettesek pisztolyain kívül. A géppisztolyokat elrejtettük. Ezzel alakulatunk katonai jellege teljesen megszűnt, a továbbiakban teljesen a Todt-szervezet rendelkezett felettünk, mint a többi deportáltak felett is. Naplóm kommentárja: „fegyver helyett ásó, de jobb is ez így!”

A Todt-szervezethez való beosztásunkkal tehát a német katonai- és államgépezet legaljára kerültünk. Lefegyverzésünk nem ért egészen váratlanul bennünket. Híre

járt, hogy Dániában két magyar ezred fellázadt, a németek bizalmatlanságát ennek tulajdonítottuk. Kenyérfejadagunk napi 250 g-ra (!) csökkent, ehhez mérten a többi korlátozást még úgy-ahogy elviseltük. TNT hatalmas mennyiségben volt a szigeten, ebből tudtuk a vízi robbantásainkhoz szükséges mennyiséget biztosítani. A Peenortorkolat közelében ugyanis az édes és a sós víz találkozásánál nagy volt a halbőség, hiányos ellátásunkat egyedül az ilyen módon megszerzett hallal tudtuk pótolni. Sónk nem volt. Inkább nyersen fogyasztottuk az apróbb halakat, mint sütve. Talán a szervezet vitamin- és mikroanyaghiánya tette jól élvezhetővé ezt a fajta táplálkozást. Hering volt a legtöbb a sok ismeretlen hal között. A legízletesebb a fenéklakó lepényhal volt. (...)

A szigetre érkezésünk után katonai kiképzés többé nem volt. Az emberek a kimerítő munkában lesóványodtak, lerongyolódtak. Kellő tisztálkodási lehetőség híján a tetvesség egyre jobban elharapódzott. Német egyenruhákba akartak öltöztetni bennünket, de ez ellen minden magyar egység egyöntetűen tiltakozott. A mégoly rongyos, de magyar egyenruha jelentette a németektől való különbözőségünk egyetlen — mint később tapasztalhattuk: nem is lényegtelen — látható jelét. (...)

Egyre jobban foglalkoztattak bennünket a kibontakozás gondolatai. Az volt a benyomásunk, a németek mindent meg fognak próbálni, hogy az Odera természetes védővonalának segítségével feltartóztassák a Vörös Hadsereget. Számunkra ez nem volt biztató. A legénység amúgy sem nagyon katonás szelleme a kilátástalanságban egyre romlott. Csak a minimális fegyelmet lehetett megtartani. Az éhes gyomor a legnagyobb lázító. Élelempótlásra egyedül a halrobbantás adott némi nyersanyagot. Megkezdődött az élelmiszerek, főleg a kenyér lopása, amelynél nagyobb gaztettet ebben a helyzetben el sem lehetett képzelni. A nyilas bizalmira rábizonyosodott, hogy míg gyengélkedőként az elhagyott körletben lézengett, társai otthon hagyott kis élelmiszertartálékait dézsmálta. Kilátásba helyeztem, ha még egyszer bajtársi lopáson érjük, ki fogom köttetni. A fogadkozás ellenére is néhány nap múlva, figyelőnek visszahagyott „álgyengélkedők” segítségével, ismét rábizonyosodott a kenyérlopás. Ígéretemet kénytelen voltam beváltani — a német kiképző személyzet nagy megrökönyödésére. Bár nem invitáltam őket, de a négyoszögbe felsorakoztatott századdal együtt végignézték ezt a nem valami felemelő látványosságot. Ők „humánusabban” oldják meg az ilyesmit: az élelmiszertolvajt egyszerűen agyonlövik. Egyetlen eset volt, amikor ezt a durva, embertelen fenyegetést kellett alkalmaznom. A kiszabott 1 1/2 óra helyett egy óra elteltével véget vetettem a vizsztatásztító, drasztikus procedúrának, nem bírtam tovább elviselni a fegyvelmezésnek ezt a szadista módját. Amikor megszabadultunk a náci-nyilas uralomtól, ezt az embert — Zsigmond László karp. honvédet — eltávolítottam a századból: keressen az elvbarátainál menedéket, de velünk nem maradhat.

Április 20-án hallottuk először a közeledő front hangjait. Eddigi körletünkéből, ahol a munkálatokat befejeztük, a Wolgasttal szemben levő partszakaszra irányítottak bennünket. Megjelentek a Szövetségesek fegyverletételre felszólító röpecdulai. Mi pedig ástunk és ástunk tovább rendületlenül. Április 25-én az ágyúzás elhallgatott. A németek állítólag 4 nap fegyverszünetet kértek. Este bevonulás után szolgálatvezető őrmesterünk következő — máig őrzött — írásos üzenete fogadott: „Jelentem, holnap 3 órakor van ébresztő és 4 órakor jelentésbeadásra készen kell állni. Elmegyünk, de nem tudom hová.” Április 26-án reggel a Wolgast-i révnél valamennyi magyar kompon távozott a szigetről. A komp vezetője, a mahlzowi bürgermeister minősíthetetlen hangon szidott bennünket, amiért ilyen alja néppel (Scheissvolk) kell ilyenkor bajlódni. (...) De akkorra már nekünk is elfogyott a türelmünk. (...) és néhány keresetlen szóval lecsillapítottuk a dühöngő révészt.

Kinn a parton Mittelhofban egy német paraszt sehogyan sem akart számunkra szállást adni, engem pedig végképp nem akart a házába beengedni és megtűrni. Félt? De nem volt mit tennie... Büszkén mutatta öreg mauzerét, hogy éjszakánként, mint a Werwolf-szervezet tagja, azzal teljesít figyelő- és őrszolgálatot... Később megjuhászodott. (...)

Az áthajózás napján a nyilas Vasvári főhadnagy valamilyen zagyva buzdító beszédet tartott az embereknek, amin mosolyogni már senkinek sem volt kedve,

bosszankodni annál inkább. Nincs rosszabb az olyan előljárónál, akit csak a hatalom tesz valakivé, tudás és intelligencia nélkül. (...)

A mi századunk maradt a fronthoz legközelebb eső részen, a zászlóaljparancsnokság a tőlünk északra 7—8 km-re levő Kröslinbe települt. Berendezkedtünk nagyon is ideiglenesnek mutatózó szállásunkon, majd folytattuk tovább az ásást Wolgast környékén a fejetlenül, kapkodva kiadott parancsok szerint. Az ágyúzás egyre erősödött. Hírek szerint a szovjet csapatok április 26-án már a szigeten voltak. Április 29-ére virradó éjjel már annyira erősen hallatszott az ágyútűz, hogy nem lehetett tőle aludni. Kora reggel kerékpárra ültem és a zászlóaljparancsnokságra hajtottam. Röviden közöltem velük, hogy vésszen közeledik a front, mi lesz? A többségükben nyilas, illetve jobboldali tisztek első pillanatban azt hitték, hogy meg akarom őket tréfálni a korai ébresztővel. Miután hidegvérrel néhány szóban vázoltam a helyzetet, többen közülök remegni kezdtek és gyorsan csomagoláshoz láttak.

— De mi legyen az emberekkel, a csapattal? — álltam elő nyíltan a farbával.

— Maradunk vagy megyünk? (...) Jó volna határozni valamit, mielőtt szétszélednének az emberek! A csapat hangulata feszült, nincs idő a tétovázásra! (...)

— Irány Rostock! — hangzott végre a parancs. Ott volt valamilyen magyar parancsnokság. Felkerekedtünk és elindultunk. (...)

A 9. hegyi-határ vadász zászlóalj úgy határozott, hogy maradnak Kröslin közelében, egy tapodtat sem mennek sehova. Sorsukról pontos értesülesem nincsenek. Német ruhájuk eredetét nem tudván eléggé megindokolni, állítólag valamennyien fogságba estek.

A tüzérek és a híradósok ugyancsak útra keltek. Néhány órai menet után a Greifswald felé vezető úton utolért bennünket zászlóaljparancsnokságunk és a tüzérszázalé parancsnokának gépkocsija, tele tisztekkel. A motorokat le sem állították, közölték velünk, hogy mennek előre szállást csinálni. Megadtak egy Greifswald környéki helyet, mint úticélt. Gyanítottam, hogy ezeket az urakat is akkor látom utoljára. Bármennyire szégyenletes, nem tagadhatom le, hogy valamennyien hivatásos tisztek voltak, közöttük a másik két gyalogos század parancsnokai. Nem tartott egy percnél tovább a találkozás, robogtak tovább. (...)

Búcsúzás nélküli távozásukat nem sajnáltam. De hogy egyetlen hivatásos tiszt ne lett volna az 5—6 között, akiknél az embereikkel való együttmaradás kötelezettsége felülmúlta volna a gyáva önzést, a saját bőrük mentését, erre nem számítottam. (...) Csak viselték az egyenruhát, de nem voltak katonák!

Április 29-én déltől kezdve nem volt többé felsőbb parancsnokságunk, magunkra maradtunk. Megkezdődött kalandos vándorlásunk, a mi háborunk utolsó fejezete.

III.

Meneteltünk tovább a megadott cél felé. Az én századom volt az élen, a többiek néhány km-es távközökkel mögöttünk. Szerettem volna a két gazdátlanul maradt századdal összeköttetést teremteni, ezért visszafordultam. Egy tábori csendőrzárór azonban utamat állta, nem engedtek visszafelé, keletnek kerékpározni. Ok voltak az utolsó német katonák, akikkel a háború alatt találkoztam. Napnyugtakor elértük Greifswaldot, ezt a csodálatosan szép, középkori jellegét megtartott német városkát. (...)

Erőltetett menetben értük el kijelölt szálláshelyünket, Poggendorfot, ahol megpróbáltunk egy majorban éjszakázni. 2—3 órai felületes alvás után a gyalogsági tűzfegyverek egyre közeledő hangja ébresztett bennünket. Jelszónknak megfelelően: „itt lőnek, gyerünk innen emberek” felkerekedtünk és odébb álltunk. Nem voltunk gyávák, de nyilván semmi értelme sem lett volna valamilyen csetepatéba még paszszív résztvevőként sem belekeveredni.

Akkorra már a másik két század is utolért bennünket, a továbbiakban együtt meneteltünk. A három századnyi csoportban én voltam a rangidős, alig fél éve hadnagy. Nem örültem a nyakamba szakadt magas beosztás kétes dicsőségével járó gondoknak, nyomott a felelősség.

Április 30-án a reggeli órákban Grimmenen vonultunk keresztül. Eddig úgy láttuk,

hogy a németek még tönkremenni is vezényszóra, szervezeten fognak. De Greifswald-tól nyugatra az utak képe már egyre inkább a fejvesztett menekülés, az összeomlással járó rendetlenség képét mutatta. Egyre több volt a nyugatra menekülő. Az árokparton rengeteg eldobált kacat: fegyverek, feleslegessé vált polgári, katonai felszerelési tárgyak, gázálarc, géppuska, gyerekkocsi, vaskereszt, lerobbant járművek összevisszasága. Az út szélén fekvő, utolsókat sóhajtó, haldokló örege senki rá sem hederített, ment az áradat harmonikázva, lassan nyugat felé. A „der Ivan kommt!” rémületében tolongott a sok ember az út teljes szélességét lefoglalva, ki gyalog, ki valamilyen járművel, de mindenképpen lassú haladásban. Rendről szó sem lehetett többé. Amennyire lehetett, mi nem tolongtunk, hanem igyekeztünk a tömeg elvonulását bevárva, pihenőket közebeiktatva folyamatosan gyalogolni. Egy alacsony szálló Rata talán inkább szórakozásból (?) az utat egyszer végiggéppuskázta — elvégre még háború volt —, de közülünk nem sérült meg szerencsére senki. Ez volt az egyetlen tűz, ami a háború alatt ért bennünket.

Már csökkent a forgalom az úton, amikor Grimmentől kb. 6 km-re nyugatra az útközlemben levő egyik majorban magyar katonákat fedeztem fel. Gondoltam, hogy ezek csak a mi usedomi tüzéreink lehetnek. Pihenőt rendeltem el és bementem a pusztaba. Valóban ők voltak. Egy nagyobb szobában tanácskoztam a tisztikar. Meglehetősen komor ábrázattal vették tudomásul, amikor beállítottam, szemmel láthatóan megzavartam fontos diskurzusukat. A hivatásos tisztekről, főleg a gyalogosokról a szigeten nem sok jó tapasztalatot szereztek, nem volt mit csodálkozni, hogy nem fogadtak szívesen, rosszkor érkeztem. Amikor megkérdeztem tőlük: mi a tervük, mit csináljunk, csak hümmögtek, nem nyilatkoztak. Végül egy tartalékos hadnagy, az osztály segédtisztje törte meg a kínos hallgatást: „Menjetez csak tovább, majd mi is megyünk!” Nem esett jól, de kénytelen voltam tudomásul venni, hogy nem szívesen tárgyalnak velem tovább, nincs több mondanivalójuk. (...) Visszamentem hát a zászlóaljhoz, és folytattuk tovább a menetet. Tribsees városától keletre néhány km-re megint utolértük a menekülő áradatát és egy, az úthoz közeli majorban pihenőt rendeltem el. Amúgy is igen fáradtak voltunk már, hiszen az elmúlt 24 óra alatt csaknem 75 km-t tettünk meg éhesen, lerongyolódottan. Ilyen gyalogos teljesítmény a háború elején még a friss, kitűnő kondíciójú német egységek előrenyomulásakor is bravúrnak számított. Hogy mi is képesek voltunk erre, abban a korábbi edzéseken túl bizonyára az is közrejátszott, hogy nem akartunk a hátunk mögött ropogó fegyverekkel közelebbi érintkezésbe kerülni, senki sem akart a vég-szóra áldozat lenni.

A szakácsok borjúpörkölt készítéséhez láttak (paprika nélküli „gulasch”), én pedig tájékoztam a további menet lehetőségeiről: vajon elérhetjük-e az úticélként megjelölt, tőlünk mintegy 35—40 km-re levő Rostockot. Tribseestől nyugatra az út még az eddig tapasztaltaknál is rosszabb képet mutatott, a menekülő tömege teljesen eltorlaszolta, alig mozdult az oszlop előre. Egy pernyi töprengést nem okozott annak a felismerésnek, hogy itt lehetetlen 400—450 fáradt emberrel tovább menetelni.

Visszatértem az egységemhez, ismertettem a helyzetet:

„A korábbi cél megvalósítása, hogy elérjük Rostockot, lehetetlennek látszik, az úton haladni még magányosan sem lehet a vánszorgó tömegben. Aki haza akar jutni, annak előbb-utóbb szembe kell néznie az oroszokkal. Én haza törekszem. A cél megvalósítására pillanatnyilag sem tervem, sem garanciám nincs. Önökre bízom a döntést: mindannyiunk közös célját, a hazatérést további meneküléssel, kerülő úton nyugatról, vagy az egyenesebbnek látszó kelet felé fordulással, de mindenképpen együtt próbáljuk meg elérni. Én a többséggel fogok tartani. 5 perc gondolkodási idő áll rendelkezésükre. Oszolj, tanácskozás nincs, mindenkinek magának kell határoznia, ha ugyan van még valaki, aki ezt eddig nem tette még magában... 5 perc múlva tehát szavazzon!”... Feszült várakozás.

„— Tegye fel a kezét, aki a Nyugatot választotta! — Vagy 30 kéz lendül magasba. (7—8%) — Rendben! Ha menni kívánnak, természetesen senki sem fogja Önöket eme szándékukban meggátolni. Akik maradnak, azok számára a fasizmus ezzel a perccel véget ért. Ennek külső jelét, a karlendítéssel való tiszteletadást pedig felejtsek el mindörökre. Együttes hazatérésünk a gyelem önkéntes vállalásával

képzeltető csak el. (...) — Jó étvágyat a vacsorához, aztán pihenjék ki magukat, nem tudjuk, mit hoz a holnap. A továbbmenőknek jó utat kívánok.”

(14-en kerekedtek fel, úgy hírlík, el is jutottak a nyugati övezetbe.) (...)

Ez volt katonapályámnak egyetlen olyan helyzete, amikor magamnak kellett elhatározásra jutnom. Ott álltam egyedül 450 hazájától elszakított ember élén, akik a helyes döntést tőlem várták: irány kelet! Ma, utólag, ez kézenfekvő, de akkor nem volt olyan egyszerű és magától értetődő elhatározás, amelyhez — kár volna tagadni —, az orosz fogságtól való félelem érzésétől előbb mindenképpen meg kellett szabadulni. (...)

Jót vacsoráztunk a borjúpörköltből. Egész éjjel csend volt, a környéken semmi mozgás, semmi harci zaj. Május 1. reggele derűs napsütéssel köszöntött ránk. Hajnalban lovas kordéval egy vállalkozó katona kíséretében elindultam visszafelé kettős céllal: megpróbálok valamilyen szovjet parancsnoksággal kapcsolatba lépni és további sorsunkra vonatkozóan útbaigazítást kérni, és ha lehet, megkeresni a tüzéretet, hogy a továbbiakban együtt meneteljünk. A tőlünk kb. 10 km-re levő majorban (Leyersdorf?) hűlt helyüket találtam, még előző nap délután útra keltek visszafelé. Grimmenig kellett hát mennem, ahol a város szélén egyetlen szovjet páncéltörő ágyú árválkodott nyugatnak meredő csővel. A kezelő személyzet a legszélő házban reggelizett. Barátságosan fogadtak. Békés szándékom jeléül felajánlottam nekik szolgálati pisztolyomat, de nem sokat hederítettek rá. „Malinki nyet?” — kérdezték. Az ún. „Baby-Frommer”, ez a 6 mm-es „játékszer”-pisztoly volt az egyik legnépszerűbb háborús emléktárgy. Nagyon kedvesen megvendégeltek mindjárt, „szerb” rizseshús-szerű, jó ízű, jól elkészített étellel. A fogadtatás közvetlensége, az evés feloldotta a bennem levő feszültséget. Előkerült valami alkalmi német—orosz tolmács is, aki nem sokat tudott többet oroszul, mint én, vagyis semmit; nem sok segítséget jelentett. Inkább kézzel-lábbal, mint a tolmács közreműködésével értettük meg egymást, hogy én a parancsnokságukkal szeretnék érintkezésbe lépni: innen 10—15 km-re 400 békés emberünk vár eligazításra, hogy mi lesz a sorsuk.

A parancsnokságot felesleges keresnem, „nyet kommandant” —, de mehetek nyugodtan arra, amerre csak akarok, a szélrőzsa minden irányában, akár visszafelé is — mutatta legyintésük, és útnak engedtek.

Ez volt az én első szabad május 1-i élményem: megvendégeltek a szovjet katonák... A várt útbaigazítás ugyan elmaradt, de legalább nem remélt, kellemes impreszsiókkal térhettem vissza a csapatomhoz. Azt is sikerült felderítenem, hogy a tüzerek, miután díszmenetben elvonultak egy szovjet tábornok előtt, Demmin irányában mentek tovább. Az útirány egybevágott az én elképzeléseimmel.

Visszatérve beszámoltam tapasztalataimról, melyek közül a legfontosabb a szabad mozgás lehetősége, a tüzerek szabad elvonulásának a híre volt. Reméltem, ez lesz a mi sorsunk is. (...) Á zsákmányolt élelmiszer szűkösen mintegy 8—10 napra fedezte szükségleteinket.

Közben megérkezett a majorba mintegy szakasznyi szovjet gyalogos egy fiatal tiszt vezetésével. Ők kevésbé voltak előzékenyek, mint a grimmeniek reggel. Érthető, hisz a legelső vonalban levőkre, a felderítőkre állandóan leselkedő veszélyhelyzet idegességet, feszültséget szül az emberekben. Végül megnyugodtak, hogy csak fegyvertelen, békés magyarokkal hozta össze őket a sors. (...)

A szovjet egység csakhamar indult tovább nyugatnak, mi pedig elindultunk visszafelé, hátha sikerül utolérni a tüzereket. Menetvonalukat a lakosságtól szerzett információkból próbáltam rekonstruálni. Kb. fél napos előnyük volt velünk szemben, de bármennyire siettünk, napokig nem tudtuk őket utolérni. Ők természetesen nem sejtették, hogy követjük őket, hogy a nyomukban vagyunk. Akkorra már az egész egységünk — nagyképűség volna zászlóaljnak titulálnom a 400 fegyvertelen embert — fogatolta magát. Lovat könnyen lehetett szerezni az elhagyott német tanyákon, udvarokon, kocsi is akadt. A lőszerszámmal már sokkal több gondunk volt. Hogy a legénység az elhagyott javakból ne szerelkezzen fel, ne könnyítsen magán, hiába próbáltam volna megtiltani. Rablásról nem szereztem tudomást. Egy-egy csoport szerzett magának egy igáskocsit vagy taligát, és ha mindannyian nem is fértek fel a járműre, legalább a málhájukat nem kellett a hátukon cipelni. (...)

Állandóan mellettem volt egy Munkácson végzett, ruténföldi karpaszományos, aki

anyanyelvi fokon beszélt oroszul. Könnyű elképzelni, hogy csapatunk semmi katonás formációt nem mutatott. Együtt tartottunk, a napirendünk, menetvonalunk egyforma volt, nem szakadozott le senki, az egyenruhát mindenki megtartotta, ez jelezte egyívú tartozásunkat. (...)

Minden sanyarúságunk közül az éhezés volt a legkeservesebb. Tisztálkodni sem tudtunk rendszeren. Ha fehéreneműink mosására jutott is idő néha, a szárítás már csak a mozgó kocsi oldalán vagy tetején volt lehetséges. Szaporodtak a tetvek, félttem nagyon a tifusztól, a véres hasmenéstől, (dizentériától.) Szerencsére járványos megbetegedés nem lépett fel, talán annak köszönhetően, hogy a sok ember hosszabb ideig soha sem volt egy helyben összehúzóva. Ha nem találtunk üres csúrré, istállóra, sokszor a szabadban éjszakáztunk. Olyanok voltunk, mint valami ősmagyar szekértábor: a kocsikból zárt gyűrűt alkottunk, amelynek közepén a lovak őrzés nélkül sem tudtak elkóborolni, legelészhettek, mi pedig a kocsikon vagy azok alatt találtunk némi menedéket a májusi éjszakák hűvösségével szemben. (...)

Egyszer egy épségben maradt, emeletes kastélyra találtunk. A konyhában sok összetört edény, pohár, cserép, ablaküveg jelezte, hogy előttünk már mások is jártak ott.. A lakás többi berendezése teljesen érintetlen volt, talán még ágynemű is volt a szekrényekben, jelezvén, hogy a tulajdonosok az utolsó percben szánták rá magukat a menekülésre. A tanyában volt még állat is, sütöttünk főztünk. (...)

Négy napi barangolás után 8—10 emberünk meggondolta magát, búcsút vett tőlünk, hogy maguk próbáljanak szerencsét a hazafelé vezető úton. Miután hatalmam nem volt, legfeljebb némi szerzett tekintélyem, nem marasztaltam őket. Akik viszont velem tartottak, többségükben megértették, hogy irányításra, rendre és fegyelemre szükség van. Az olyan társaság, ahol mindenki azt csinál, amit akar, nem csapat többé, előbb-utóbb felbomlik. Az egyéni utak — különösen nyelvismeret nélkül — igen kockázatosak voltak. A lemaradók között, akik a kezdeti erőltetett menetet nem bírták, egyesek fogságba kerültek, és csak 1947—48-ban kerültek haza. (...)

Május 5-én reggel jelentik, hogy az út mellett egy majorban magyar katonákat látnak. Pár száz méterre voltak. Ezek csak a mi tüzeink lehetnek! Odalovagoltam. Nagy volt a meglepetésük, amikor beállítottam: én, a baka lóháton, ők, a lovas tüzérek ló nélkül, gyalog... Éppen az induláshoz készültek katonás rendben. Fegyelmzetebbek voltak, mint mi. Nem mondhatom, hogy részükről is olyan túláradó és kölcsönös lett volna az öröm, mint részemről, de egy fokkal azért megértőbbek voltak, mint Grimmennél 5 nappal korábban a senki földjén.

Előadtam, hogy szeretnék hozzájuk csatlakozni, amibe a parancsnok, dr. Simon Ruzsínó Gábor tartalékos főhadnagy azzal a feltétellel egyezett bele, ha magamat is, egységemet is teljesen az ő utasításainak rendelem alá. Természetesen sem ellenvetésem, sem fenntartásom nem volt. (Megtudtam, hogy nekik orosz papírjuk is van a szabad elvonulásról és a tisztek oldalfegyverviselési jogáról. Aki ismerte a harcoló Vörös Hadseregben a szokásokat, tudja, hogy nemigen osztogattak igazoló írásokat. Ez a jegyzetlapnyi pár sor (...) az egész csoport legértékesebb dokumentje volt. Pecsét nem volt rajta, de soha, senki sem kételkedett valódiságában és hitelességében.) (...)

Naponta meg fogunk állapodni az uticélban, menetvonalban és tisztos távközökkel követjük majd egymást. Élelmészről, szállásról az alegységek maguk gondoskodnak. Egyetértettünk a mellékutak használatában is. Menetcélunk egyelőre Stettin. Felkelkesülten vittem egységemnek az örömhírt.

Az együtt-menetelés azonban korántsem volt olyan egyszerű, mint ahogyan elképzeltük. Hiába néztünk ki egy helyet a térképen, foglalt is lehetett, vagy beszállásolásra alkalmatlan. Már az első nap estéjén sem sikerült a találkozás a kitzűzött uticélnál. Bíztam benne, hogy utolérjük őket, hiszen fogatoltságunk nagyobb teljesítményekre kvalifikált bennünket, mint a gyaloglás.

Felvetődhet: hogy lehet, hogy a szovjet csapatokat nem érdekelte, hova, miért, milyen alapon menetelünk. A háborúnak még nem volt vége, ők minden bizonytalansággal a mielőbbi gyors befejezésre koncentráltak. A Vörös Hadseregben igen jó hangulat uralkodott akkor, tudták, hogy már csak néhány nap lehet hátra a háborúból. Mi nem a fő előrenyomulási irányukkal szemben, hanem arra majdnem merőlegesen, már jócskán hátul, a front mögött észak-déli irányban mozogtunk. Velünk

szemben haladó szovjet egységekkel alig találkoztunk. Ők abban a térségben a Rostock-Stralsund irányában előretört páncélos és gyorsanmozgó seregtestjeikkel elérték a Keleti tengert, és így csaknem az egész Mecklenburgot lekapták. A bennszorult csapatokkal, amelyeknek már semmi esélyük sem maradt a nyugat fele való kibúvára, nem törődtek, ráértek... Az elfoglalt területeken az új katonai és helyi polgári közigazgatás megszervezése, a megszálló erők biztosítása, az utánpótlás megszervezése nagy feladat volt, melynek megoldásához időre és csapatokra volt szükség. (...)

Már két nap telt el találkozásunk óta, és nem találtuk a tüzéreket. A lakosságtól azért annyit megtudtunk, hogy nem sokkal előttünk járnak. Közben május 6-án áthaladtunk Pasewalkon. Anklamnál is nagyobb volt itt a pusztulás, kiégett romhalmaz volt a város, ép ház még mutatóban is alig akadt. A hivatalos (későbbi) adatok szerint a város 80%-ban megsemmisült. (...)

Május 7-én délután Pasewalktól keletre, kb. 20 km-re Löcknitz körzetében egy szép, veretes díszkarddal a kezében leállít bennünket egy szovjet őrnagy:

— Sztoj! Mik vagytok?

— Magyarok.

— Hová mentek?

— Haza szeretnénk menni.

— Jó-jó, de előbb minden magyarnak „malinki robot!” Hol a parancsnok?

Erre begyulladtam. Ha most itt leállítanak bennünket, végképp el fogom veszíteni a tüzéreket. Gondolkodtam, hogyan magyarázzam meg, hogy leszakadtam csapatainktól és éppen azokat és a parancsnokot keresem, amikor észreveszem, hogy az útmenti bokrok közül egy sötétkék hajtókás híradós katona figyel a jelenetet köztem és az őrnagy közt, leselkedik. Deus ex machina...! Hogy ezt a jóembert pont ebben a pillanatban hozta ide a kíváncsisága és a véletlen!

— A tüzerek is itt vannak? — kérdelem tőle.

— Igen, itt vagyunk valamennyien.

— A parancsnokság is itt van?

— Igen, itt vannak a közeli majorban.

— Vezessen oda bennünket!

Elindultunk. Hát ennél alkalmasabb pillanatban nem hozhatott össze a sors az elvesztett társakkal. Ha robot, hát legyen robot, 1100-an biztosan hamarabb végzünk vele, mint 400-an. Ezúttal sem fogadott valami kitörő lelkesedést, amikor beállítottam váratlanul a szovjet őrnagy kíséretében. Rövid ismerkedés után megállapodtunk, hogy holnap megkezdjük a közeli vasúti töltés krátereinek a betemetését. Volt vagy 8–10 kb. tíz m átmérőjű és hasonló mélységű gödör, amelyeket a németek robbantottak szokás szerint, végelkeseredésükben egyéb borsot nem tudván törni az ellenség orra alá.

Már aznap este, és utána minden nap baráti vacsorára jöttünk össze a vasutat helyreállító szovjet műszaki alakulat tisztjeivel. Ételről mi gondoskodtunk, italról a vendégek. Vodka helyett tiszta alkoholt ittunk. Volt aki hígította, volt aki nem.

Május 9-én estefelé a Győzelem Napjának öröme minden tűzfegyverből eltüzelték a kiadott lőszer nagy részét hatalmas harci zajt keltve utoljára. Igen emelkedett hangulatban folyt az ünneplés a fehér asztalnál is. Borjúpörkölt volt a vacsora, amiből persze szokás szerint hiányzott a paprika, és kenyér sem volt, de kitűnően ízlett. A Himnuszok és az Internacionálé éneklése közben bizony könnyeztünk. Nem a maradéktalan öröm könnyei voltak ezek ott távol a hazától, inkább a meghatódottságé, hisz olyan hihetetlennek tűnt a béke valósága. A háború befejeződése seinket mindkét részről enyhítette, de egy csapásra nem feledtette. Még őszintébbé vált a barátságos hangulat, mely addig is uralkodott közöttünk.

Három napig tartott a kráterek betemetése, majd a talpfák, vágányok lefektetése és a krampcsolás. Bár minden lyuknál egy-két orosz műszaki katona vigyázott, hogy az összehordott föld le is legyen döngölve, de ha félrenéztek, a mi katonáink siettek, hogy hamarabb befejeződjék a munka. A jószemű vasútépítő műszakiakat azonban nem lehetett becsapni. „Úgy dolgozzatok, hogy a Ti vonatokat fog először ezen a vágányon végigmenni...!” — biztattak bennünket. Hazautazásunknak a precízen elvégzett munka volt a feltétele, — mondták. Meg voltak velünk elégedve. Az önként

vállalt és hathatós segítségért pedig egy újabb „papír” lett a jutalmunk, amely ugyan-
csak hathatós segítséget jelentett a továbbiakban.

Május 11-én pihenőnap volt, majd nagy búcsúvacsora, véget érni nem akaró öle-
lésekkel, tósztokkal. Egyik kapitány, akinek anyja magyar volt, különösen barátság-
os volt velünk. Éjjel 2-kor indultunk volna a Stettin—Altdamm-i (Szczecin—Dabje)
berakodáshoz, amikor egyik épületünknek az első emeletén, ahol a leventéink voltak
elszállásolva, tűz ütött ki. Ezen a mi eddig annyira kedves kapitányunk rettenetesen
felháborodott; pisztolyt is rántott, hol engemet, hol a tolmácsomat fenyegette mond-
ván: Te gyújtottad fel a házat! (...) Aztán lecsillapodván ránk kiabált: „Addig nincs
indulás, míg el nem oltjátok a tüzet!” Ez persze felszerelés híján nem nagyon sikerült,
de miután másfél óra alatt a lángok alábbhagytak, a tüzet „lokalizáltuk”, magyarul
az épület gyakorlatilag leégett. (...)

A tüzerek már úton voltak, amikor a ház kigyulladt. Szovjet barátaink megígérték,
hogy segítségünkre lesznek, hogy vagonokat kapjunk a berakodáshoz. Be is tartották
szavukat. A tüzérosztály, illetve most már az egész magyar csoport parancsnoka nem
tudta mire vélni késlekedésünket, és a következő, némi aggodalomról tanúskodó
parancsot továbbította számomra egy küldönccel: „V. hdgy. úr! A gyalogos rész
külön zárkózzék fel és a küldött eligazítóval egy oszlopban vonuljon be az állomásra.
Waggon van! — SRG. fhdgy. — V. 12.” Megőriztem a talpig ember, katona, derek,
igazi bajtárs és jóbarát emlékével együtt, aki nem érthette meg felszabadulásunk 40.
évfordulóját, két évvel korábban elhunyt.

Fáradtan, elcsigázottan, kisebb gyomor- és alkoholemérgezéssel bajlódva, betegen
érkeztem Altdammba a gyalogos részleggel. Három éjjel voltam talpon, alig aludtam
néhány órát. (...)

Május 13-án elindult velünk a vonat. Irányítás: Bromberg (Bydgoszcz)—Warszawa —
Breszt-Litovszk. Hogy onnan hova vezet majd utunk, nem lehetett tudni. A keleti
irányt azzal indokolták, hogy az észak-déli irányú vasútvonalak nem használhatók.
Biztató volt, hogy őrség nem volt a vonaton, nyitott vagonokban utaztunk.

Torunál, ennél a fekvésében a fővárosunkhoz némileg hasonló szép városnál halad-
tunk keresztül a Visztulán egy szükséghidon — némi izgalommal. Ahogy az ember
kitekintett a vagonból, a síma víztükröt látta maga alatt. Bizonyára nem mi voltunk
sem az elsők, sem az utolsók, akik ezen a hadihídon átkeltek, bátorítottuk magunkat,
míg lassan, lépésben, elértük a túlsó partot. (...)

A vasúti forgalmi szolgálat némi túlzással — abból állt, hogy a „forgalmista” az
állomás kijáratánál kinézett, nem jön-e szembe valamilyen vonat, ha nem: — „me-
het...” Csak Varsó környékén vált a helyzet rendezettebbé.

Május 20-án értünk a lengyel főváros körzetében levő Nasielskbe. Egy hét alatt tettük
meg az eddigi kb. 600 km-es utat sok ténfergéssel, várakozással, hiszen velünk szemben
minden más szerelvény elsőbbséget élvezett. A vasútállomás peronján 8—10 magyar
zsidónő várta, mikor jön valami vonat, amire felkapaszkozhatnak. Amikor megláttak
bennünket, kérték, hogy velünk utazhassanak tovább. Hazáig velünk tartottak. (...)

Május 24-én hűvös, esős hajnalban egy folyón keltünk át, majd megállt a vonat egy
állomáson, amelyről kiderült, hogy Malkinia. A folyó pedig, amelyet átszeltünk, csak
a Bug lehetett. Tehát nem Breszt—Litovszkba, hanem Białystokba tartunk. Nem
valami biztató ez az inkább leningrádi, mint budapesti irány... Białystokban nem
sokat időztünk, sietett a vonatunk tovább most már Délnek, valóban Breszt-Litovszk
irányában. Átléptünk a szovjet határt, és Viszokojeban a zöld hajtókás-szalagos tá-
nyérsapkás határőrök névjegyzékbe foglaltak bennünket. 3 pár lovunkat meghagy-
tak, a többit tiltakozásunk ellenére kivezették a vagonokból. Meglepő volt, hogy a
magyar neveket első hallásra, tolmácsaink szerint kifogástalan cirill ortográfiával
tudták leírni. Így az egész akció órákon belül lezajlott, és néhány emberből álló
szovjet határőr-kíséret mellett 25-én hajnalban Breszt—Litovszkba értünk, nem
túlsgósan bizakodó hangulatban.

A város nagyforgalmú vasúti csomópont volt, ahol a miénken kívül több szerelvény
is várt irányításra. Némi reményt adott, hogy míg a német hadifoglyokat őrzött és
zárt szerelvényekben (vagonokban) szállították, mi még szabadok voltunk. Olyan
hírek is jöttek, hogy itt egy átmenesztő hadifogolytábor „üzemel”, ennek semmikép-
pen sem szeretnénk volna a lakói lenni. Egy ezredes volt a pályaudvar parancsnoka,

akinél három óránként kilincselünk irányításért. Éjjel-nappal talpon volt, rejtély, hogy mikor pihent. Kérdezősködésünkre mindig az volt a válasza: türelem, Moszkva még nem rendelkezett rólunk. Hittük is, nem is — hogy mi volt az igazság, nem tudom. Annyi biztos: nem voltunk eddig hadifoglyok, amint azt a birtokunkban levő igazolások is bizonyították. Elképzelhető, hogy valóban olyan „eset” voltunk, amelylyel az ezredes a saját szakállára nem tudott mit kezdeni. De azt sem lehetett kizárni, hogy csak a sorunkra vártunk, hogy bennünket is egy fogolytáborba irányítsanak (...)

Május 26-án a véletlen Jakubov elvtárshoz vezetett bennünket. (...) Érdeklődéssel hallgatta a rövid beszámolót az 1100 magyar sorsáról a kitelepítéstől és a német munkaszolgálatától kezdve a vasútépítésen át egész a határátlépésig. (...) 45—50 év körüli, szakállas, nyílt tekintetű, puritán és egyenes ember benyomását keltette bennünk. Átnézte a papírjainkat, egy-két percig összehúzta a szemöldökét, majd nemes egyszerűséggel kijelentette:

— Maguk haza fognak menni.

Hogy-hogy, csak ilyen egyszerű lenne ez az egész? — hitetlenkedtünk kicsit magunkban. Rögtön intézkedett. Találkozásunk délután 4 körül zajlott le. Ahhoz az ezredeshez, akinél mi két napja hiába kilincselünk, kopogtatás nélkül nyitott be. Néhány percet időzött, majd közölte velünk: a szerelvényünk irányítása Lvov—Sztrij—Lavocsne—Munkács. Mindez olyan gyorsan történt, hogy fel nem oszúdhattunk. (...) Intézkedett, hogy haladéktalanul három napi hideg étellel lássanak el bennünket. (...)

A szerelvényünket is meglátogatta, pár szólt váltott velünk a parancsnoki vagonnál. Sajnálkoztunk, hogy semmink sincs, amivel megvendéghetnénk. Szeretnénk, mondtuk, ha elárulná nevét és beosztását, hogy tudjuk, kinek tartozunk hálával és köszönettel. Kimondhatatlanul boldogok vagyunk!

Elhárította, kevés beszédű ember volt:

— Egyszerűen Jakubov elvtárs vagyok, semmi több. (...)

Néhány órán belül megkaptuk a 3 napi ételmet: húsos konzerveket és kétszersültet. Éjfél tájban elindult velünk a vonat most már valóban hazafelé. Nem zavart bennünket, hogy ezúttal Kovel felé kellett egy kis kitérőt tenni. A háború éppen hogy véget ért, az utak, vasutak igen rossz állapotban voltak. Megtanultuk már, hogy A és B pont között a legrövidebb út vasúton nem mindig az egyenes. Az emberek jókedve leírhatatlan volt.

A Pripjaty-mocsarakon keresztül vezetett az utunk. A szerelvény elején és végén egy-egy géppuskával felszerelt vagon biztosított ezen a vidéken még akkoriban is. Számunkra ez furcsa volt, nem tudtuk másra vélni, mint hogy számolni kellett még mindig törvényen kívüli banditák diverziós vagy szabotázsakcióival. (...)

Koveltől már igen jó ütemben haladt velünk a vonat. 28-án elértük Lvovot, 29-én pedig Sztrijt. (...) 30-ára virradó éjjel áthaladtunk a Kárpátokon és hajnalban Munkácsra értünk, majd a kora délutáni órákban Csapra.

A vagonok zölddel voltak feldíszítve, a katonák nótáztak. A peron bekerített része zsúfolásig volt emberekkel. Eltartott vagy egy percig, mire felfogták: magyar katonák érkeztek a legkülső, kb. hatodik vágányra. Akkoriban ilyesmi nagyon szokatlan esemény volt. A vágányok között géppisztolyos szovjet katonák vigyáztak a rendre. Ők is meglepetten és értetlenül bámultak bennünket: hogy lehet, hogy egy ilyen alakulat érkezik a Szovjetunióból? A felocsúdó közönség egyszer csak áttört a korlátokon, és a szerelvényünkhöz rohant. Abban az időben mindenki mindenkitől eltűnt, elveszett ismerőse, hozzátartozója után érdeklődött. Az egész ország — a pályaudvarok váróinak hirdetőtábláitól, ajtóitól a ligeti padokig, fákig — tele volt kitűzött vagy kiragasztott cédulákkal: „KI TUD RÓLA?” (...)

Másnap reggel, május 31-én Sátoraljaújhelyen léptünk először hazai földre. Összeszorult szívvel énekeltük el a Himnuszt. Sokan könnyezve borultak a földre. Ritka boldog pillanat egy ember életében a háborútól megszabadultan — ha nem is győztesen és diadalittasan, — de a sok megpróbáltatás és reménytelenség után békében, egészségben hazatérni. Feledhetetlen, megható percek voltak!

Tudták, hogy jövünk. Meleg levessel fogadtak bennünket. Hogy milyen szervezet, hogyan, miből rögtönözte ezt a megvendéglést, sajnos nem jegyeztem fel, nem tu-

dom. Köszönettel és meghatottsággal emlékezem az újhelyiek figyelmességére és szeretetére, amellyel fogadtak bennünket.

Az út további része már meglehetősen rendtelenségben zajlott. Az otthonaik közelébe érkező embereket nem lehetett tovább visszatartani, kezdtek elszállingózni a szabolcsiak, hajdúságiak, erdélyiek, felvidékiek. Elkészítésüket kénytelen-kelletlen, vagy még annál is ridegebben vettem tudomásul, mert ha lélekben meg is értettem őket, szerettem volna, ha mindnyájan szabályos, kétnyelvű leszerelési jeggyel térnek vissza otthonukba. (...)

Másnap, július 1-én este értünk Hatvanba. A „foglyok” az eddigieknél is nagyobb ütemben kezdtek elszivarogni; vízvételzés és egyéb célból a leszállási tilalmat ugyanis nem lehetett megtartani.

Gödöllön a szovjet őrségnek kellett beavatkoznia, mert nagyon sokan döntöttek úgy, hogy vonat helyett most már HÉV-vel folytatják az utat, vagy másként önállósítják magukat. Bennem félelem nem volt, de az emberek nem osztották a bizalmamat. Az egységemnek kevesebb, mint a fele: 180—190 ember érkezett csak meg déltájban a Keleti Pályaudvar csarnok 1. vágányára, — némi kerülővel ugyan, de „gerade nach Budapest” — mint ahogy azt Güstrow-nál Heinz tizedes megjósolta. (...)

A Keletiből szovjet kísérőinkkel öten-hatan, tisztok, az Andrassy út 61. sz. házban székelő szovjet parancsnokságra mentünk, zsúfolt villamoson. (...) Egy szovjet ezredes hallgatta meg történetünket, sok mindenről, sokáig faggatott bennünket. Egy szovjet alhadnagy tolmácsolt neki, akinek gyakori fordítási hibáit a mi tolmácsunk helyesbítette. Elég kínos volt a mintegy másfél órás diskurzus, nem volt könnyű a nem mindennapi históriánk körüli hitetlenkedést eloszlatni. A hosszas faggatás után az ezredes tökéletes magyarsággal közölte velünk: „Rendben van! Egységüket átadjuk a Honvédelmi Minisztériumnak. A továbbiakban ők intézkednek sorsukról.” (...)

Délután teljesen kimerülten érkeztünk vissza a Keletibe. A közlésen túl, hogy szabadok vagyunk, egyebet nem tudtam mondani. Összeroppantam.

Június 3-án reggel megjelent nálunk a Honvédelmi Minisztériumból egy huszár ezredes (Isáky), aki rövid beszédben üdvözölt bennünket, és közölte velünk, hogy a Mária Terézia (Kilián) laktanyában leszünk elszállásolva, míg további beosztásunkról nem intézkednek. (...)

Nótaszóval vonultunk végig a Fiumei (Mező Imre) —, majd az Üllői úton. A Ludovika Nagyvárud téri kapujában fegyverbe lépett a szovjet őrség, nem tudta mire vélni a furcsa alakulatot. (...) Hányattatásaink, nélkülözéseink véget értek. A várpalotai induláskor kitűzött célunk: együttes hazatérésünk megvalósult. Nem maradhat el köszönetünk azoknak a szovjet párt- és katonai szerveknek sem, amelyek a hadműveleti területen és a vasúti szállításunknál egyaránt figyelemre méltó megértéssel segítettek elcsigázott, lerongyolódott egységeinket a haza vezető 2000 km-es utunk gyors megtételében. Tudtommal a miénk volt az egyetlen a Németországba hurcolt csapatok közül, amely szovjet segítséggel, zárt rendben, gyorsan és szabadon tért haza ugyanabban a formációban, mint amelyben evakuáltak.

Némi huza-vona volt leszerelésünkkel kapcsolatosan az I. kerületi parancsnokságon. Végül belátták, hogy nincs jobb megoldás, mint feloszlítani az alakulatot. Június 6-án kiosztottuk a kétnyelvű leszerelő jegyeket néhány pengő zsold kíséretében. Baráti kézszerítással és személyes jókívánságaimmal búcsúztam minden katonától, akik jóban — de főleg rosszban — mindvégig kitartottak bajtársi kötelékké kovácsolódott alakulatuknál és végre egy új élet teremtésének és a boldog viszontlátás reményében térhetnek vissza családjukhoz. (...)

Én az I. hadosztályhoz kerültem Pápára, majd június 14-én megkezdtem (folytattam?) a szolgálatot az új haza új hadseregében. (...)